

VOETBAL IN EUROPA

Van dezelfde auteur

In den beginne was de bal
De hemel is een basketbalveld
De Ronde van Italië
Spartacus
Schaduwboksen
De Walthours
Diva

Erik Brouwer

Voetbal in Europa

INSIDE

© 2021 Erik Brouwer

Omslagontwerp: Loudmouth, Utrecht

Binnenwerk: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 90 488 5675 6

ISBN 978 90 488 5676 3 (e-book)

NUR 489

www.overamstel.com

OVERAMSTEL

uitgevers

Inside is een imprint van Overamstel uitgevers bv

Deze uitgave kwam tot stand door de bemiddeling van Maarten Boers Literary Agency en met steun van het Fonds voor Bijzondere Journalistieke Projecten.

www.fondsbjp.nl

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Foot-ball	7
Hoofdstuk 1 – <i>De fantastische gebroeders Ross</i>	9
De Lord van Milan	28
Harry's hond	30
Hoofdstuk 2 – <i>The Welsh Wizard en de dood van Champion Sandy</i>	33
Football's gentleman	55
De officier	57
Hoofdstuk 3 – <i>Zijn naam was Giuseppe Meazza</i>	59
Een Hans die een Joan werd	81
El Sami	83
Hoofdstuk 4 – <i>Het wonderteam van de Weners</i>	85
De laatste dagen van The Godfather	104
De voeten van God	106
Hoofdstuk 5 – <i>De grootste comeback</i>	107
Het jaar 0	130
De Napoleon van het voetbal	131
Hoofdstuk 6 – <i>Pancho en de president</i>	134
Mijnheer Edwards	155
Mevrouw Charlton	157
Hoofdstuk 7 – <i>Streltsov en de vrouwen</i>	160
De roker	186
Het geheim van Igor Netto	189
Hoofdstuk 8 – <i>The Jimmy & Jinky Show</i>	192
De vrienden uit Oostende	219
De vrienden van Ferencváros	222
Hoofdstuk 9 – <i>De Estafette</i>	224

Mevrouw Best	244
Rudi-Bomber	248
Hoofdstuk 10 – <i>De Dikke en Duivel Alcohol</i>	248
De geboorte van een legende	276
Beckenbauer vs Netzer	277
Hoofdstuk 11 – <i>De complotten tegen Stan de Man</i>	279
Prins van Trivale	313
De vliegangst van Mikhail An	314
Hoofdstuk 12 – <i>De republiekvlucht</i>	317
De Griek	346
De walnootboom	348
Hoofdstuk 13 – <i>De Krankzinnige Man uit Kopenhagen</i>	350
De laatste wedstrijd (en het begin)	378
Chalanix	381
Hoofdstuk 14 – <i>De Nacht van Barcelona</i>	383
De man zonder geheugen	406
Le Roi	410
Hoofdstuk 15 – <i>Binić, Boban en de mythe van Maksimir</i>	412
De vluchtelingen	438
The Great Gary	439
Hoofdstuk 16 – <i>Zwarte levens</i>	441
De jongen in de Haagse gracht	466
Pijn, pijn, pijn	469
Hoofdstuk 17 – <i>Yazid, zoon van Smaïl</i>	470
De Descartes van het voetbal	493
The Hated One	495
Hoofdstuk 18 – <i>Cruyff: The Legacy</i>	499
Kinko Ibrahimović	521
Het doelpunt voor Dani Jarque	524
Hoofdstuk 19 – <i>Messi vs De Machine</i>	526
Altijd een stap vooruit	561
De toekomst van het voetbal	564
Verantwoording	566
Bibliografie	567

Foot-ball

Schrijver William Fitzstephen bracht in 1170 een bezoek aan Londen toen hij iets merkwaardigs zag gebeuren. Na het avondeten reisden tientallen jongeren van de stad naar het platteland om een spel genaamd *ball* te spelen. Daar werden gek genoeg voeten in plaats van handen bij gebruikt en minstens zo vreemd was dat mannen ‘van alle leeftijden’ te paard achter de jongens aan reden. Ze stapten af en gingen bij een veld staan. Ze hadden heupflesjes whisky meegenomen, maakten gebaren, scholden, schreeuwden.

Die rare sport ‘ball’ leek elke week bekender en populairder te worden. Ongevaarlijk was het niet. Spelers gingen bijna nooit naar het sportveld zonder messen of dolken en in noodsituaties werden die gebruikt om te winnen of een vete te beslechten.

In 1280 speelde een aristocratische jongen genaamd Henry een ontspannen potje ball tegen een mede-aristocraat genaamd David en tegen nog wat andere scholieren uit de hoogste Engelse klasse. David stond zijn wapen te poetsen toen Henry tegen het mes aan liep en hij een paar dagen na de wedstrijd stierf.

Er kwamen steeds meer meldingen van *foot-ballers* die stierven nadat ze per ongeluk of expres met dolken of messen waren verwond en koning Edward II verbood het spel. Edward III hield de maatregel in stand en Edward IV vaardigde in 1477 een wet uit waarin stond dat ‘geen persoon onwettige spellen zal mogen uitoefenen als dobbelen en foot-ball’. Nieuwe vorsten stonden het foot-ball toch weer toe en dan kwam er meteen weer veel kritiek. Een pamflettist waarschuwde voor typische foot-ballblessures zoals gebroken nekken, ruggen, benen, armen en neuzen en hij schreef in de *Anatomy of Abuses* uit 1583: ‘Het spelen van foot-ball en andere duivelachtige tijdverdrijven houden ons af van Godsverering,

op de zondag of op andere dagen.’ Hij vond ook: ‘Foot-ball zet aan tot jaloezie, vechten, moord en groot bloedverlies.’

Ondanks alle verzet werd foot-ball aan het begin van de negentiende eeuw de meest beoefende sport op prestigieuze scholen. Hoe vaker het werd gespeeld, hoe veiliger de sport werd en auteur/graveur Joseph Strutt schreef in 1801 in *The Sports and Pastimes of the People of England*:

‘Bij een voetbalwedstrijd betreden twee partijen een veld met een gelijk aantal deelnemers. Ze gaan staan tussen twee ‘doelen’ die op een afstand van 73 meter of 91 meter van elkaar zijn geplaatst. Een doel is in het algemeen gemaakt van twee stokken die in de grond zijn geslagen, op ongeveer een meter tot anderhalve meter van elkaar. De bal is gewoonlijk gemaakt van een opgeblazen varkensblaas en omhuld met leer. Die wordt in het midden van het veld losgelaten, en het streven van elke partij is de bal door het doel van hun opponenten te drijven.’

Hoofdstuk 1

De fantastische gebroeders Ross

Het waait en regent wanneer ik in augustus 2017 na lang zoeken de catacomben binnenloop van het Deepdale Stadium in Preston, een stadje in de buurt van Manchester. Ik heb een afspraak met Peter Holme. Hij is de onbezoldigd archivaris van Preston North End, de eerste grootmacht in het Europese voetbal. Het archief van zijn club wordt bewaard in de catacomben van het stadion waar mijn eerste onderzoeksobjecten nog hadden gespeeld. Nicholas John Ross en zijn broer Jimmy waren de eerste topspelers in het Victoriaanse tijdperk en maakten deel uit van het eerste grote team uit de Europese voetbalgeschiedenis: Preston North End, ook bekend als *The Invincibles*, de Onoverwinnelijken.

Peter Holme kijkt naar mijn doorweekte kleren. ‘Gek, het zou toch zomer moeten zijn.’ De archivaris schudt mijn hand. Hij heeft grijze haren en een bril, draagt een spijkerbroek en een witte blouse met blauwe streepjes. Hij wijst naar buiten: ‘*Look at that.*’ Er waait een paraplu voorbij.

Hij hangt mijn regenjas aan de kapstok en legt uit wat de regels van zijn archief zijn. Die zijn er eigenlijk niet. Onderzoekers moeten in principe handschoenen dragen, maar dat is zo’n gedoe en hij stelt voor dat ik mijn handen even snel afspoel onder het kraantje bij de wc. Hij klapt in zijn handen als teken dat er onderzocht moet worden en schuifelt door een bedompte gang van het Deepdale Stadium.

In een kleine, donkere ruimte staan stellages met kartonnen dozen vol boeken, tijdschriften en knipsels. Peter heeft voorbereidend werk voor me gedaan en antieke naslagwerken op een karretje neergelegd. Hij kijkt me

indringend aan en legt uit wat hij had gevonden over de eerste sterspelers van Preston North End. Dat is niet veel. Ik had volgens hem beter naar de British Library kunnen gaan.

Hij slaat een boek voor me open. Ik zie tekeningen van de gebroeders Ross. Nick heeft donker krullend haar dat hij in een scheiding heeft gekamd en hij besteedde overduidelijk veel zorg aan zijn niet te dunne, maar zeker niet te dikke snor. Borstelige oneffenheden in zijn wenkbrauwen zijn weggesneden door zijn vrouw of zijn barbier. Jimmy is iets kleiner en draagt een pet. Ook hij heeft uiteraard een keurig gecoiffeerde snor laten staan.

Er liggen meer muf ruikende naslagwerken op het karretje. Peter heeft er teder kussentjes onder gelegd. Hij bladert naar een pagina met een grafsteen. 'Die is van Nick. Hij ligt hier een kilometer verderop begraven.' De archivaris wijst naar de andere boeken. 'Er is veel materiaal vernietigd, maar Nick en Jimmy worden hierin wel genoemd en zo krijg je tenminste een idee.'

Hij duwt het karretje met veel lawaai naar de kleinste kamer van het Deepdale Stadium. In rekken staan honderden voetbalboeken, tijdschriften en fanzines. Heel dicht op elkaar zitten vier onderzoekers. Peter zegt: '*This is mister Brouwer from The Netherlands.*' Ik schud handen en wil weten wat ze onderzoeken. Een baarddrager genaamd Gordon zegt dat hij zich al jaren bezighoudt met de geschiedenis van Macclesfield Town. De Duitse twintiger Jonas werkt aan een expositie voor het Duitse voetbalmuseum in Dortmund en bladert door een map met brieven van oud-City-legende Bert Trautmann, die een FA Cup-finale met een gebroken nek heeft gespeeld.

Ik krijg een plek toegewezen. Op mijn volgestapelde bureau staat een doos met fanzines over Preston North End. In de kast voor me zie ik boeken met titels als *Crap Teams* en *Modern Football is Still Rubbish*, het langverwachte vervolg op *Modern Football is Rubbish*. Ik pak een standaardwerk uit een beter tijdperk. Mijn voeten zijn nog nat. Ik lees: 'Ik ken de neiging het verleden te verheerlijken ten koste van het heden, maar na alles langdurig te hebben overdacht, betwijfel ik sterk of er ook maar één man in het moderne voetbal is die het voetbal speelde zoals de helden van weleer.'

Het boek heeft de titel *Association Football & The Men Who Made It*. De twee schrijvers vonden dat het verhaal van het Britse topvoetbal in vier kloeke boeken moest worden verteld. Het eerste deel kwam uit in 1906. Op Amazon kost een exemplaar 600 pond. Op de voorkant staat een tekening van een Brit in een dichtgeknoopt wit T-shirt met lange mouwen en een kraagje, en een witte korte broek die hij zo hoog mogelijk heeft opgetrokken. Zijn sportsokken zijn zwart en hij draagt kicksen met zwarte veters en stalen neuzen. Tussen zijn benen ligt een bruine bal die twee keer zo groot lijkt als een vijfje in het moderne tijdperk. Op zijn hoofd staat schuin een kuifje.

Een van de auteurs heette William Pickford. Hij lijkt op Darwin en had Nick Ross bijna elke week zien spelen. Hij was volgens hem 'niet alleen een van de beste verdedigers', maar 'ook de man die ik liever dan wie ook in mijn team zou willen hebben'. De oudste Ross-broer had geen zwakke plekken, beweert William Pickford in *Association Football & The Men Who Made It*. Hij werd geboren in 1862 en had als bijnaam *The Terrible* omdat het vreselijk was wat hij met zijn tegenstanders deed. De vleugelspitsen die de pech hadden tegen hem te moeten spelen 'verloren hun moed, kunde en kennis van het spel'. Het leek ineens nergens meer op, en als de buitenspeler een poging deed Nick The Terrible te passeren, verloor hij prompt de bal. Doen alsof je hem voorbij wilde gaan en dan snel afpassen? Werkte niet. Dat had Nick allang in de gaten en hij anticepeerde, onderschepte de bal en stuurde hem 'vrolijk zeilend naar de andere helft'. Vrijwel al zijn passes kwamen aan en het was niets voor Nick om daarna met zijn handen in de zij te gaan staan om uit te puffen. Hij rende langs de lijn naar voren om ten aanval te trekken en toonde op de 'vijandelijke helft' met fabelachtige bewegingen waarom hij bij zijn eerste clubs altijd in de basis had gestaan als voorhoedespeler. Hij zette teamgenoten met fijne passjes voor de keeper, en door zijn 'verbluffende aanvallende vermogen keerde hij menig veldslag in zijn voordeel om'.

Een scrimmage werd vrijwel altijd door hem gewonnen. William Pickford schreef: 'Ross was waarschijnlijk de beste verdediger die ooit heeft geleefd omdat hij niet alleen tot in de perfectie kon doen wat een verdediger moet kunnen, maar ook omdat hij precies wist hoe hij wedstrijden moest winnen. Hij bezat dat ondefinieerbare iets, die magische kwaliteit

die we, bij een gebrek aan een beter woord, *genius* noemen. In balbezit overzag Ross het hele veld. Hij was in staat met één oogopslag de kracht en zwakte van een tegenstander te zien. Zijn hele team werd op sleeptouw genomen door zijn persoonlijkheid en Preston North End, waarmee hij voor altijd zal worden geïdentificeerd, leek het voetbal te domineren door de briljante geest van één man.’

Pickford bleef maar complimenten op papier zetten. Nick Ross speelde elke week als ‘een bezeten man’, maar bleef onder alle omstandigheden kalm in ‘*the wild whirl that often sends 22 strenuous men crazy with excitement*’. Als atleet waren er ‘velen beter’, als voetballer haalde niemand zijn ‘transcendentale niveau’. Pickford schreef er bij: ‘Toch was hij geen tovenaar!’ Die indruk heb ik inmiddels wel.

*

Peter heeft in de krochten van het Deepdale Stadium na lang zoeken nog twee andere unieke documenten voor me gevonden. Het eerste is een *oral history* van oud-Preston-speler Bob Holmes uit 1935. Hij gaf dat jaar een interview aan de BBC. Het ging veel over Preston-trainer en manager Major William Sudell. Holmes noemde hem ‘*one of the finest judges of players that walked on two legs*’. Sudell was een lokale militia-soldaat en eigenaar van meerdere grote katoenfabrieken bij Blackburn, de buurstad van Preston. Hij was ook manager van Preston North End en bood vooral Schotse spelers lucratieve contracten bij zijn club aan. Buurtgenoot en vijand Blackburn Rovers was op dat moment het beste voetbalteam ter wereld. Preston verloor in 1881 met 16-1 van die club en in 1882 met 12-2. Dat zat de manager Sudell zo dwars dat hij naar Schotland reisde om topspelers te scouten en hen in Preston tegen alle amateurregels in uitstekende salarissen te betalen. In 1883 legde hij Nick Ross op deze manier vast en volgens Bob Holmes bewees dat het ‘superieure beoordelingsvermogen’ van de Majoor. Dankzij Nick Ross waren de Invincibles werkelijk onoverwinnelijk en ze zouden alle teams uit 1935 met groot gemak verslaan. Dat kwam door een combinatie van talent, voetbalvisie en hard werken – volgens Holmes. Ze trainden soms zo lang dat Sudell zei: ‘*Fellows*, het is bijna etenstijd.’ De Prestonians trainden door. Sudell

ging naar huis. Na het toetje kwam hij terug. Ze trainden nog steeds. Volgens Bob Holmes sprongen ze ook touwtje, en ze renden heuvels op en af en ze speelden partijtjes op een veldje waarbij de bal – en dit was belangrijk – laag, laag, laag moest blijven. Na afloop stapten ze in een bad met lokaal geteelde kruiden om zo snel mogelijk te kunnen herstellen. Er moest tenslotte weer snel hard en gericht worden getraind.

In donderspeeches zei Sudell: *'Let the ball do the traveling.'* Na de meeste wedstrijden hoefden zijn spelers niet eens te douchen. Iedere speler was 'briljant op zijn eigen positie' en iedere speler 'was slim genoeg om zijn ego opzij te zetten om samen briljant te kunnen combineren'. Ze tikten de bal kort naar elkaar en bleven dat doen tot ze bij de keeper van de tegenstander waren gekomen. Hun spel was volgens Holmes 'volkomen anders' dan wat later als typisch Engels spel werd gezien. Sudell wisselde spelers die de bal met een grote boog naar de spitsen joegen. Kick-and-rush was het meest beschamende speltype dat er bestond.

Er werden nog geen topscorerslijsten in de kranten afgedrukt. In een teamsport deed het er niet toe wie de goals hadden gemaakt. De penalty moest nog worden uitgevonden en er hingen geen netten in de doelen. In een gids uit 1887 stond dat er naar schatting 10.000 voetballers waren. Doelmannen kregen de tip: 'Probeer, als je een bal stompt, de oppositionele aanvaller altijd op de neus te raken, dat is *good fun* – voor jou dan.' De spelers verdienden gemiddeld tien pond per maand. Holmes was ook barman in een prima etablissement in het centrum van Preston en verdiende daarmee vijf pond. In de eerste jaren van Nick Ross bij Preston werd dat salaris zwart betaald. Majoor Sudell kwam hierdoor in grote problemen. Dit lees ik in een ander juweeltje dat Peter op het karretje had gelegd: *The History of the Club*, een boekje over Preston uit 1903.

In 1884 speelde Preston op Deepdale voor de FA Cup tegen Upton Park. Nick Ross was de tweede Schot die door Sudell was gerekruteerd, een jaar later stonden er al zes Schotten in zijn basisteam en kort daarna negen. Engelsen zeiden bij iedere nieuwe speler uit Dundee, Glasgow of Edinburgh dat er 'weer een verse Schot' was aangeleverd. De Schotten moesten doen of ze in de fabriek van Sudell gingen werken. In werkelijkheid waren ze vrijwel alleen maar aan het trainen en spelen. Volgens

bestuursleden van Upton Park was dit een flagrante overtreding van de amateurregels. Majoor Sudell bekende en Preston werd uit het toernooi gezet.

Volgens Sudell betaalden ook andere teams hun spelers in het geheim. Aan dat ouderwetse amateurisme moest een eind worden gemaakt. Alleen dan zou het Engelse voetbal beter worden en alleen dán zouden de toeschouwers naar de stadions blijven komen. Profvoetbal had de toekomst, zei de Majoor. Hij was een visionair, staat in *History of the Club*, hoewel Sudell zijn succes bij Preston voor een groot deel had te danken aan Nick Ross, 'whose magnificent football as a back has never been equalled to this day'.

*

Peter komt binnen met weer een heerlijk verpauperd boek op zijn karretje. Hij vraagt waar mijn fascinatie voor Preston North End vandaan komt. Ik vertel over een boek dat ik rond mijn twintigste vaak las over de geschiedenis van het Britse voetbal. De eerste hoofdstukken gingen over de Invincibles van Preston North End, en de beroemdste anekdote is een klassieker in het Engelse voetbal geworden. Nick Ross stond voor de FA Cup-finale van 1888 op het veld met een bestuurder die de beker later op de dag aan de winnaar zou overhandigen. Het regende en daarom vroeg Nick de bestuurder of hij ook vooraf met de FA Cup mocht poseren; zo zou hij tenminste met een schoon tenue op de winnaarsfoto staan. De bestuurder: 'Zou u hem niet eerst proberen te winnen?' De dag erna stond dit verhaal in alle kranten en Nick, Jimmy en de andere Prestonians werden de meest gehate voetballers van het Verenigd Koninkrijk.

Peter verlaat de onderzoeksruimte. Een kwartier later komt hij weer binnen. 'Om elf uur is er koffie. Ik kom jullie dan halen.' Ik sla het volgende boek open: *Wickets and Goals. Stories of Plays*, geschreven door James Alfred Henry Catton. Hij was een minuscule Edwardiaan met een bolhoed en een wandelstok, en volgens de legendarische sportjournalist Brian Glanville 'de vader en grootvader van het Engelse voetbalschrijven'. Hij schreef artikelen voor de *Preston Herald* en andere kranten onder het pseudoniem Tityrus, naar de herder in Vergilius' dichtbundel *Bucolica*.

Hoofdstuk VIII van *Wickets and Goals* heet 'De pioniers van het professionalisme' en gaat voor het grootste deel over The Invincibles. J.A.H. Catton noemt hun spel 'het begin van het moderne voetbal'. Nick Ross was 'geen *glamour boy*', maar wel '*the best of his day*'. Hij had verkleurde tanden en siste een beetje wanneer hij aanwijzingen aan teamgenoten gaf.

Jimmy Ross komt ook voor in *Wickets and Goals*. De jongere broer van Nick werd op 28 maart 1866 geboren. Op zestienjarige leeftijd moest hij elke ochtend om vijf uur op om als gasinstallateur te werken. Op 24 november 1883 maakte hij per toeval zijn debuut in het eerste van Preston North End. Hij reisde die dag naar een plaatsje in Lancashire om zijn broer Nick te zien spelen. Majoor Sudells team kwam een mannetje tekort en de zeventienjarige Jimmy mocht zijn best doen als rechtsbuiten. Hij maakte twee goals en zou nooit meer in de basis ontbreken. Jimmy werd volgens een voetbalschrijver een 'Prince of Wales-achtige beroemdheid'. Hij liet zijn pakken op maat maken door een Britse Italiaan in de bekendste straat van Preston: Fishgate. Als het regende ging hij in een overdekte koets naar de training. Hij werd door zijn hilarische trucs en vileine lach na een goal of een assist *Jimmy the Joker* en *The Little Demon* genoemd. Volgens een teamgenoot was hij 'een expert in kaarten en biljarten' en kon hij 'praten als een advocaat'.

Heel soms speelde hij te hard. Daardoor kwam hij in een bekerwedstrijd tegen Queens Park Glasgow in de problemen. Op de tribunes zaten twintigduizend toeschouwers. Er konden eigenlijk maar vijftienduizend mensen in en daardoor stonden ze op muurtjes, ladders, schouders. Preston liep uit naar 3-0. 'Een roekeloze tackle van Jimmy Ross leidde ertoe dat het toch al vijandelijke publiek woest werd', staat in *Wickets and Goals. Stories of Plays*. De tegenstander van The Little Demon moest worden weggedragen. Toeschouwers klommen over hekjes, Jimmy verschool zich in de catacomben. De toeschouwers ramden met hun wandelstokken op de kleedkamerdeuren en tikten ruitjes in. De terreinknecht van Hampden Park gaf Jimmy een hoed en een lange jas die bijna de grond raakte. Hij wurmde zich door een raampje, klom over muren met ladders van buurtbewoners en rende langs huurkazernes waar gezinnen met tien tot twaalf kinderen met luizen en de oogziekte trachoom woonden. Een paardentram bracht Jimmy binnen een minuut of tien door de arbeiders-

wijk Govan Hill naar het Centraal Station van Glasgow. De toeschouwers wisten natuurlijk ook dat Jimmy daar ooit naartoe moest gaan en The Little Demon verschool zich in het nabijgelegen spelershotel. Zijn broer Nick ging naar de Queens Park-hooligans toe. Ze schreeuwden dat hij snel moest zeggen waar zijn broertje zat of ze zouden hém molesteren. De baas van de politie loog dat Jimmy allang was gearresteerd wegens een immorele tackle en door vijf agenten naar de Barlinnie-gevangenis was gebracht. Sleutel weggoaien, op water en brood, dat stuk schorem. Het publiek kalmeerde en de Preston-spelers konden zonder gevaar naar hun hotel reizen. Uren later werd Jimmy gevonden door een Schotse reporter in een pub. Niemand hoefde zich meer zorgen om hem te maken, want hij was in het gezelschap van een vrouw 'die teder interesse toonde in zijn welzijn'. Over zijn vlucht uit het stadion zei hij: 'Op het laatst rende ik langs een steenfabriek en ik kwam aan op Polmadie Street, waar ik op de grond moest gaan liggen, zo uitgeput was ik. Als mijn belagers me op dat moment hadden achterhaald, dan had ik me laten vermoorden.' Teamgenoot Jack Gordon stak volgens de Schotse reporter een pijp op. Nick Ross tikte een glas whisky achterover en zei dat 'the North End' in het hele seizoen 'slechts één keer echt gespeeld heeft'. Dat was beroerd nieuws voor de andere teams.

Preston moest en zou de FA Cup winnen – het werd een obsessie. De halve finale van de FA Cup eindigde in 1887 zeer verrassend in een nederlaag tegen West Bromwich Albion. Dat kwam volgens de meeste fans door Prestons doelman Arthur Wharton. Hij was geboren in Ghana, toeschouwers noemden hem 'dark un', 'darkey', 'nigger' en 'onze walnootgekleurde doelman'. Journalisten verzonnen termen als: 'de gekleurde koloniaal', 'de bruine vlieger' en, mijn favoriet: 'de brunette met de geprononceerde gelaatskleur'. Wharton keepte zwak tegen West Bromwich Albion en het seizoen erna had Preston een nieuwe keeper.

Preston won 42 wedstrijden op rij. Gokkers konden heel rijk worden door te wedden op een overwinning van Preston met minder dan 4-0. De wedstrijden volgden elkaar in hoog tempo op. Iedereen wilde geld aan de Invincibles verdienen. Hun tassen werden gedragen, ze reisden vaak eersteklas en reden in het laatste model koets van perron naar stadion.

Soms reisden ze op zondag en dan volgden ze de mis in een speciaal daarvoor ingerichte wagon. Duizenden voetballiefhebbers kochten ook alleen maar een kaartje om de Invincibles uit te kunnen schelden. In Londen werden ze minachtend 'de professors' genoemd, met hun gladde, veel te perfecte spel. In Schotland werden ze vooral gehaat door hun verkapt professionalisme.

Een gentleman-journalist vond dat Schotse profs alle goede baantjes in hun voetbal inpikten. Ze kwamen vaak uit arme steden en dorpjes en konden totaal niet omgaan met hun plotselinge rijkdom. De Rossbroers, zoons van een steenhouwer uit Edinburgh, waren daarop geen uitzondering. Ze dronken bier, gin en whisky en stapten de dag na een wedstrijd misselijk, duizelig en met bonkende koppijn in de trein. Dat werd een 'nachtclub-koutje' genoemd en die nachtclub-koutjes kwamen zo vaak voor dat de secretaris van Preston North End voor belangrijke finales een geheelonthoudershotel afhuurde. De Engelse journalist vond het een schande dat dit moest gebeuren en hij schreef: 'Geef onze eigen jongens een kans en we krijgen betere clubs met een betere moraliteit.'

Het team van Majoor Sudell haalde in 1888 met groot gemak opnieuw de FA Cup-finale. The Little Demon had in de eerste ronde-wedstrijd zeven keer gescoord. Volgens een voetbalschrijver 'demonstreerde Jimmy Ross een perfectie die we nooit meer in voetbal zullen zien'. Alleen een speler van regerend FA Cup-houder Aston Villa wist hem in toom te houden. Hij sloeg twee tanden uit de mond van Jimmy Ross en The Little Demon moest worden vervangen.

De tegenstander in de FA Cup-finale was net als in de halve finale van het jaar ervoor West Bromwich Albion, het favoriete team van bijna alle Engelsen. Majoor Sudell had volgens de meeste Engelsen The Beautiful Game gecorrumpeerd. Iedereen kon door zwart geld te betalen het beste voetbalteam ter wereld krijgen. Bij de tegenstander speelden tenminste nog Engelsen die voor en na de trainingen in fabrieken moesten werken om een beetje te rond kunnen komen. Het was de plicht van iedere Engelse patriot om voor Albion te juichen.

Niemand geloofde dat West Bromwich Albion een kans had. Een journalist uit Preston schreef: 'Ik was een gast van Preston North End en we keken rond twaalf uur op de wedstrijddag over Euston Square toen

we een kleine groep *boys* zagen verschijnen, ieder van hen een kleine, onbeduidende tas met zich mee dragend (...). Toen we te horen kregen dat deze jongens, acterend als hun eigen sjouwers, onze tegenstanders in de Oval zouden zijn, groeide ons vertrouwen. Helemaal toen ze in simpele wagonettes met twee paarden stapten, terwijl wij in glimmende koetsen reisden die werden voortgetrokken door vier paarden.'

De finale werd op 24 maart 1888 gespeeld. Er hing smog boven Londen. Het was koud en het miezerde. Stadion The Oval was uitverkocht. Eenderde van de Londenaren leefde in armoede, maar daar was op de tribunes niets van te merken. Lords zaten naast graven, markiezen, baronnen en bankiers uit de City, het financiële centrum van de wereld. Albion was het hoogtepunt van de beschaving en zou dat ongetwijfeld nog eeuwen blijven. Het had de meeste ijzer- en koolfabrieken, en de Engelse meisjes waren met afstand het mooist, nou ja, in elk geval het best opgeleid. Er woonden superieure wezens in Albion die ver boven de rest van de wereldbevolking stonden, logisch dat de Engelse voetballers tamelijk onaantastbaar waren. Alleen de Schotten waren meestal net iets beter met hun vermoeiende korte spel, maar daar zou vast snel verandering in komen.

Nick Ross was volgens een journalist uit Londen '*a much talked wonder*'. Tijdens de finale was daar weinig van te zien. Een Engelsman uit West Bromwich genaamd George Woodhall scoorde 13 minuten voor tijd de beslissende 2-1. De Preston-supporters verlieten het stadion volgens verslaggever Free Critic 'met harten zo zwaar als lood'. Hij voegde eraan toe: 'North End lachte niet en ik had met heel mijn hart medelijden met ze.' Preston-trainer Majoor Sudell beloofde in een interview: 'Een man die niet kan verliezen, verdient het niet te winnen. Ik zal doorgaan en doorgaan tot de Cup voor Preston is.'

Op pleinen in heel Engeland wachtten mannen, vrouwen en kinderen tot de uitslag bekend werd. Niemand kon geloven dat Albion had gewonnen. Meerdere journalisten noemden het een '*morality tale*'. De West Bromwich Albion-spelers waren '*Empire builders*'. Ze hadden gezwoegd als echte Engelsen en het laatste woord uit hun clubnaam eer aan gedaan. Een columnist schreef: 'Het was legaal voetbal tegen *moneybag football* en legaal voetbal won.'

In het centrum van Preston stonden duizenden fans bij het gebouw van de lokale krant de *Evening Post*. Ze wilden weten met hoeveel doelpunten verschil hun team had gewonnen. Om kwart voor zes kwam een nerveus ogende man met gebogen schouders naar buiten om de uitslag te vertellen. Een journalist zou later schrijven: ‘Er viel geen geluid te horen. Iedereen leek ineens haast te hebben weg te gaan en vijf minuten na het catastrofale nieuws was er geen mensenmassa meer te zien.’

*

Het is halfeen wanneer Peter ons komt halen voor de middagpauze. We eten in een kale kantooruimte omdat de kantine is wegbezuinigd. Er hangen foto's van Roy Keane en George Best. Op een poster van het National Football Museum in Manchester wordt een grote tentoonstelling over het WK van 1966 aangekondigd. Sir Bobby Charlton is de president van het National Football Museum, Sir Alex Ferguson de vicepresident.

Peter zegt dat het National Football Museum tot voor kort in het Deepdale Stadium was gevestigd; dat staat zelfs nog op de deur. Voetbaltoeristen konden er kicken, ballen, programmaboekjes van historische wedstrijden, ansichtkaarten van sterren aan hun moeders en andere attributen bekijken. De subsidie werd ineens stopgezet en het National Football Museum verhuisde naar de verfoeilijke buurstad Manchester. Peter was niet de enige die woest werd toen hij dat hoorde. De legendarische Tom Finney, linksbuiten bij Preston tussen 1946 en 1960, eiste al zijn memorabilia en documenten terug.

Peter nam geen ontslag, dan zou hij zijn werk te veel missen. Hij vertelt 25 jaar scheikundeleraar te zijn geweest. In 2001 stopte hij ermee. Hij solliciteerde bij Preston en werd betaald archivaris. Na een paar jaar kreeg de club geldproblemen, Peter moest weg of onbetaald gaan werken. Hij was bijna met pensioen en koos voor het laatste. Hij moest toch wat, en sindsdien werkt hij twee dagen per week als vrijwilliger in de catacomben van *'the old Deepdale'*, zoals de fans hun stadion vertederend noemen.

Peter is in het Deepdale Stadium de enige employee en hij heeft één onbetaalde assistent: Alex, die zich thuis ook maar aan het vervelen was. Hij wil niet klagen, maar Peter krijgt bijna nooit meer toestemming

zeldzame boeken voor het archief in Deepdale te kunnen kopen. Hij moppert nog wat door over ‘het moderne voetbal’ en begint over de club die wordt gezien als de oudste club uit de Europese voetbalgeschiedenis: Sheffield FC, opgericht in 1857. Daar hebben ze zo weinig geld dat ze hun hele collectie voor een paar honderdduizend pond hebben verkocht. Niemand weet nu waar die spullen zijn. Peter heeft het zwaar wanneer Jonas vertelt dat de Duitse bond wel veel geld investeert in hun nationale voetbalcultuurgoed.

Gordon pakt een boterham met kaas uit een plastic zakje. Peters assistent Alex zegt: ‘Er moet eens een boek worden gemaakt over de geschiedenis van Doncaster Rovers.’ De anderen twijfelen daaraan. Peter legt zijn broodtrommel op tafel. Zijn vrouw heeft er ook een sinaasappel bij gedaan. Dat had van hem niet gehoeven en daarom heeft hij in het diepste geheim een *hot cross bun* meegenomen, de Engelse variant op een krentenbol.

Peter loopt naar een waterkoker en stopt een Earl Grey-zakje in mijn National Football Museum-beker. Hij opent een koekblik. Jonas en ik krijgen een biscuitje. Peter drinkt zijn thee uit een van thuis meegebrachte Buxton-beker, een ode aan zijn favoriete voetbalploeg, spelend in de non-league. Gordon heeft zoals elke onderzoeksdag zijn Tom Finneymok meegenomen. De fantastische gebroeders Ross waren volgens hem heel erg goed, maar er was maar één speler van Preston North End die het verdient grondig te worden onderzocht en dat is *Sir* Tom Finney, de beste Preston-speler ooit. Zijn standbeeld staat niet voor niets heel groot voor het Deepdale Stadium.

Peter neemt een hap van zijn hot cross bun. ‘Deze broodjes moeten op mijn begrafenis worden geserveerd.’ Gordon neemt een hap van zijn broodje kaas en zegt dat zijn dokter hem een paar weken eerder vertelde dat zijn bloeddruk veel te hoog was. Gordon vroeg de dokter of dit consequenties voor hem heeft. De dokter zei dat hij binnen twee jaar dood zou zijn.

Peter: ‘Dat meen je niet.’

Gordon meent het wel.

*

We gaan door met onderzoeken. Ik weet dat er ook een stripboek bestaat over de Invincibles. Het kan worden besteld bij invinciblebooks.co.uk, maar de levertijd was lang en ik vraag Peter of hij het op zijn karretje voor me wil laten voorrijden. Een paar minuten later bladerde ik door *Preston North End. The Rise of the Invincibles*. Nick Ross staat uiteraard op de voorkant. Hij is getekend door *Roy-of-the-Rovers-artist* David Sque met een extra borstelige snor. De *historical graphic novel*, zoals de auteur zijn stripboek liever noemt, begint in het stoomtijdperk en ‘wat er daarna gebeurde zou het voetbal voor altijd veranderen’, staat in een tekstballon. Het gaat natuurlijk ook over het wonderbaarlijke seizoen 1888-1889. Het was het eerste jaar van de Football League. Majoor Sudell had daar een belangrijke rol in gespeeld. Zijn bijnaam werd ‘De Napoleon van Association Football’. Eindelijk mocht de Majoor zijn spelers betalen. Toch gebeurde er iets opmerkelijks. Prestons beste speler Nick Ross verliet zijn club, voor Everton. De ramen van Nick Ross werden ingegooid en er werden protestmarsen bij het stadion gehouden. Majoor Sudell sprak een vloek over hem uit.

Nick kreeg een huis naast het Everton-stadion. Er kwamen vierduizend toeschouwers naar zijn eerste training kijken. Geen voetballer ter wereld kreeg zo’n hoog salaris als hij toen. Op 8 september 1888 maakte hij zijn competitiedebuut als *full back*, laatste man. Een week later scoorde Nick zijn eerste doelpunt. Hij was de eerste verdediger ooit die scoorde in de Football League.

Preston-fans vreesden dat er nog veel meer Invincibles zouden vertrekken. Dat gebeurde niet. Het grootste wonder was dat Nicks broer Jimmy niet vertrok. Hij speelde zijn eerste Football League-wedstrijd op Deepdale tegen Burnley. Preston won met 5-2. The Little Demon scoorde de derde en vierde goal. Een maand later schreef hij geschiedenis door in de eerste helft vier goals te maken tegen Stoke. Preston werd de eerste kampioen van de Football League. Jimmy’s team bleef een seizoen lang ongeslagen en won bijna elke wedstrijd met grote cijfers.

De club van Sudell en Jimmy Ross speelde de halve finale van de FA Cup tegen West Bromwich Albion. Preston nam wraak voor de vernedering van het jaar ervoor. De finale was op 30 maart 1889 in de Kennington Oval in Londen tegen Wolverhampton Wanderers, voor 26.000

betalende toeschouwers, een record voor een FA Cup-finale. Fans werden bij de poort weggestuurd door suppoosten omdat het Oval al te vol zat. Ze mompelden ‘begrijpen we’ en klommen in bomen en op het dak. Agenten stonden langs het veld om de menigte in toom te houden.

In *The Rise of The Invincibles* staat een tekening van een bebaarde Sudell die zijn spelers vooraf toespreekt, in pak. Hij steekt zijn linker wijsvinger omhoog en zegt: ‘Heren, er staat vandaag iets werkelijk speciaals te gebeuren. Jullie hebben bewezen de beste te zijn en jullie verdienen het de belangrijkste prijs die er bestaat te winnen. Dus ik smeeek jullie, ga dat veld op, sleep die *bloody Cup* binnen en schrijf geschiedenis.’

Om vier uur kwam de baas van de Football Association het veld op. De toeschouwers herkenden zijn grote rode baard en schreeuwden: ‘*It’s Lord Kinnaird!*’ Arthur Fitzgerald Kinnaird fokte zijn eigen paarden en had tientallen rijtuigen. Hij won tussen 1873 en 1882 vijf keer de FA Cup en werd een van de eerste voetbalsterren bij het elitairste team: de Old Etonians. Journalisten noemden hem ‘The First Lord of Football’. Door mannen zoals hij ‘veranderde het voetbal van een modderige obscuriteit in een nationale obsessie’.

Lord Kinnaird riep ‘*Prepare for Action!*’ Jimmy Ross schoot na twaalf minuten op de lat. Aanvoerder Fred Dewhurst scoorde de 1-0 in de rebound. The Little Demon moest en zou een goal maken. Dat lukte hem in de twintigste minuut. Hij was de beste speler op het veld. Major Marindin, baas van de Football Association en scheidsrechter, floot om vijf voor zes af. Preston had met 3-0 gewonnen. De spelers van Majoor Sudell waren met recht Invincibles.

Jimmy Ross en de andere onoverwinnelijken keerden de dag erna per trein terug in Preston. Ze kwamen om zeven uur in de avond aan en werden onthaald door tienduizenden vrouwen, kinderen en mannen die rond de tien uur per dag in katoen- en wolfabrieken zwoegden. Houden en petten vlogen door de lucht. De Invincibles kregen een militaire escorte door het centrum naar het gemeentehuis en ook naar het beste restaurant van Preston. Er werd getoost op koningin Victoria. Een journalist van de *Manchester Guardian* schreef: ‘In één seizoen hebben ze niet alleen het kampioenschap gewonnen zonder te verliezen, maar ook nog eens de beker gewonnen zonder maar één doelpunt te incasseren. Dat is

een record dat hoogstwaarschijnlijk nooit zal kunnen worden benaderd en zeker niet zal worden overtroffen.' In de *Manchester Daily News* kwam te staan: 'Het is niet meer dan terecht dat de trofee werd overhandigd aan de gevierde North End-elf, met afstand het beste team in het Koninkrijk.' Volgens een andere journalist veranderden Jimmy en zijn teamgenoten 'hoe het voetbal werd gespeeld.'

*

Ik sla nieuwe boeken open en blader door vergeelde kranten. De oudste van de Ross broers wordt meestal *'the famous Nick'* genoemd. Hij keerde na een seizoen Everton terug naar Preston. Hij kreeg dreigbrieven van Everton-fans omdat hij soms minder goed speelde; zijn ramen werden weer ingegooid. Bij Preston besloot hij ineens als aanvaller te willen spelen. Majoor Sudell had hem vergeven en stelde hem op als spits. Nick maakte drie hattricks in de eerste vijf wedstrijden en leidde Preston in 1890 naar de landstitel.

De jaren erna hoestte hij geregeld en hij was kortademig. Hij liet zich opnemen in een sanatorium in Blackpool. Door de zeelucht voelde hij zich beter. In december 1893 nam hij de trein naar Preston om een wedstrijd van North End te zien. Bij terugkeer in Blackpool deed hij kracht- en ademhalingsoefeningen en hij maakte wandelingen langs de zee. Op goede dagen jogde hij. Een verslaggever ging bij hem langs. Alle Britse sportliefhebbers wilden weten wanneer Nick The Terrible zijn langverwachte comeback zou maken. In het stuk stond: 'Hij kan deze oefeningen uitvoeren zonder vermoeidheid, wat wijst op verbetering.'

In het voorjaar van 1894 maakte de oudste Ross-broer zijn rentree als verdediger tegen Darwen. In het stadion zaten duizenden extra toeschouwers. In voorbeschouwingen werd hij 'de beroemde full back' genoemd en *'Champion Back of the World'*. Zijn directe tegenstander passeerde Nick wanneer en waar hij maar wilde. Tackles werden verkeerd getimed. Toeschouwers en coaches keken elkaar aan. Niemand durfde iets te zeggen.

Een paar weken later liep Nick een griepje op. Zijn coach zette hem op de bank. Na zijn herstel mocht Nick zich bewijzen in een FA Cup-wedstrijd tegen Reading. De thuisploeg stond in de tweede helft op een

ouderwets grote voorsprong. Het begon te regenen. Bestuurders van Preston kwamen naar beneden. Ze probeerden Nick over te halen te schuilen in de catacomben. Anders zou hij misschien een longontsteking oplopen; ze waren blij dat het eindelijk beter met hem ging. Nick liep naar de kleedkamer. De toeschouwers juichten hem toe alsof het 1888 was. Het werd droog. Nick keerde terug. Preston won met 18-0. Voor het eerst sinds zijn rentree had hij goed gespeeld.

De week erna begon Nick opnieuw te hoesten. Het management stuurde hem op kosten van de club een paar maanden op een cruise naar Gran Canaria; hij mocht pas terugkomen als het echt beter ging met zijn gezondheid. Het vroom toen Nick vanuit de haven van Liverpool op de SS Benin stapte. Zeven dagen later stapte hij uit in Las Palmas. Hij had een koffer in zijn hand en nam een paardenkoets naar het luxe hotel Metro in Las Palmas. De dagen erna lag Nick voornamelijk op het strand. Hij verbrandde voor hij het wist en dronk zo nu en dan een cocktail in een openluchtbar. Op een ochtend hoorde hij geschreeuw en gespartel. Er dreigde een jongeman te verdrinken. Nick rende de zee in. De jongen was al kopje onder. Nick zette door en sleepte hem het land op. Hij bleek de zoon van een prominente Brit te hebben gered. Een landgenoot belde de krant. De dag erna stond in een tabloid dat de fantastische Nick Ross ook buiten het veld een held was.

Op 10 april 1894 nam Nick de boot naar Liverpool. Journalisten wilden weten wat er door hem heen ging toen hij het leven van die jongen redde. Nick stuurde een ingezonden brief naar een krant waarin stond: 'Mijnheer – Er was niemand verbaasder dan ik toen ik gisteren in Engeland arriveerde en berichten las over een eenvoudig incident dat plaatsvond gedurende mijn verblijf in Las Palmas. Ik erger me zeer aan de publiciteit die deze zaak heeft gekregen. Ik wil dan ook geen enkele eer voor het helpen van *Young Holt* uit zijn gevaarlijke positie in de zee en ik zie mijn optreden slechts als het doen van mijn plicht. Nicholas John Ross.'

Nick had in Gran Canaria een gezonde kleur gekregen en hij voelde zich beter. Terug in Engeland ging hij weer vrij snel achteruit. Hij liet zich opnemen voor een hydrotherapie-behandeling in een kliniek in Matlock, een spa-stad aan een rivier in Derbyshire. Vrienden, kennissen en teamgenoten vonden dat een verstandige beslissing. De zoele zeelucht leek

Nick net als in Las Palmas goed te doen en hij besloot de hele zomer te gebruiken om geduldig uit te zieken. Hij mocht niet opnieuw de fout maken een voortijdige rentree te maken en hij kocht een charmant huisje op het schiereiland Fylde in Lancashire.

In het midden van de zomer werd Nick weer ziek. Hij lag dagen in bed. Zijn broer Jimmy kwam langs. Jimmy moest beloven dat hij voor altijd bij Preston North End zou blijven. De clubdokter reed in zijn koets naar 34 Berry Street in Fylde. Daar arriveerde hij op 7 augustus 1894. De dokter behandelde Nick en hij leek ook nu te herstellen. Om twaalf uur in de middag voelde hij zich zo goed dat hij zijn badjas aantrok om door zijn huisje te wandelen. Na een paar ferme stappen viel Nick op de grond. De dokter kwam zo snel mogelijk, maar de Champion Back of the World was dood. Hij werd 31 jaar.

De begrafenis was drie dagen later. Familieleden waren overgekomen uit Edinburgh. Een koets met zijn kist werd vanaf het Deepdale Stadium door paarden naar de begraafplaats van Preston gedragen. De gordijnen van alle huizen waren gesloten. Binnen brandden kaarsjes. Er werd gebeden voor Nicks ziel. De stoet trok traag door Preston en stopte bij een kapelletje. Jimmy en Nicks teamgenoten droegen zijn kist. De dienst was kort. De meeste mensen huilden.

*

Peter rond een uur of twee.

‘Koffie, jongens?’

‘Graag.’

Jonas zegt brieven te hebben gevonden van City-legende Bert Trautmann aan zijn dochter. Peters assistent Alex vertelt een anekdote over Doncaster Rovers-legende James Coppinger. Gordon en Peter denken dat Finney beter was dan Best en Matthews. Ik lees door in oude kranten. Jimmy keerde na Nicks dood terug naar Deepdale voor de eerste trainingen van het seizoen. De herinneringen aan zijn broer waren te sterk. In de kleedkamer zaten ze altijd naast elkaar. In de kantine dronken ze whisky aan de bar. Op het veld van Deepdale speelden ze zo veel mogelijk naar elkaar over.

Jimmy verliet zijn club voor Liverpool. The Little Demon werd aanvoerder. In 130 wedstrijden maakte hij 85 goals. Jimmy was nu ook op Anfield een legende. In 1895 kreeg hij bezoek van twee agenten. Sudell was gearresteerd. Volgens de aanklagers had hij fraude gepleegd met de fondsen van zijn katoenfabrieken om de zogenaamde amateurvoetballers van Preston North End zwart te kunnen betalen. Kon Jimmy daar meer over vertellen? Dat wilde hij niet.

Sudell kreeg drie jaar gevangenisstraf. Jimmy bezocht hem in de gevangenis vooral in het begin, wanneer hij maar kon. Dat werd moeilijker toen hij bij Burnley ging spelen. Hij scoorde bijna de helft van alle goals. Manchester City kocht hem voor het recordbedrag van vijftig pond. Nicks vrouw overleed onverwachts. Op 8 juni 1902 hield Jimmy in Preston een benefiet in Preston om geld in te zamelen voor zijn neefjes en nichtjes, die nu wezen waren geworden. The Little Demon liep een koutje op. Hij ging naar het ziekenhuis. Hij had rode vlekken in zijn gezicht. Zijn hoofd was opgezwollen. De dokter zei dat hij de ernstige huidinfectie erysipelas had, wondroos. Hij werd naar het Monsall-ziekenhuis in Manchester gebracht en stierf op een donderdagmorgen. James Daniel 'Jimmy' Ross werd 37 jaar.

De begrafenis was op 15 juni 1902 op de Manchester Southern Cemetery. Familieleden waren overgekomen uit Edinburgh. Voorzitter Chapman van Manchester City hield een speech. Politici uit Preston, Manchester en Liverpool hadden kransen gestuurd. Jimmy's beste teamgenoot William 'The Welsh Wizard' Meredith zei: 'Hij was goed in alles wat hij deed en wat hij niet wist over voetbal was niet de moeite van het weten waard.' De kist werd gedragen door oud-collega's van Preston: Burnley en Liverpool. Preston stuurde een bloemstuk. Op een lint stond: 'Ter nagedachtenis aan een van de oude Invincibles'.

*

Ik sla de boeken dicht en berg de kranten op. Mijn regenjack en zelfs mijn schoenen zijn opgedroogd. Ik neem afscheid van Peter. Hij vindt dat ik veel te kort onderzoek had gedaan om het belang van Preston North End te kunnen doorgronden. Ik kleed me zo waterbestendig mogelijk

aan en vergeet mijn verplichte vijf pond voor kopieerkosten te betalen, Peters enige bron van inkomsten. Ik ga naar de Invincibles Lounge in het Deepdale Stadium om daar een Invincibles Ale van de Whitnell's Brewing Company te drinken. Het is een Golden Ale van 3,7 procent met een fijne afdronk. Ik draai het flesje om en lees: *'The Invincibles is the famous nickname of the Preston North End team, managed by William Sudell.'* Op de voorkant staat een getekende Nick Ross die met rechts een zware bal wegschiet. Ik reken af, loop naar het station en vervolg mijn reis door de Europese voetbalgeschiedenis.

De Lord van Milan

De Brit Herbert Kilpin (geboren 1870) was 20 jaar oud toen hij voor een groothandelaar in kant in Nottingham ging werken. Hij ontmoette een ondernemer uit Turijn genaamd Edoardo Bosio en ze spraken over voetbal, kant en Garibaldi.

Kilpin had een voorliefde voor Italië. De meeste Britten vonden dat raar. Hij richtte een voetbalclub op die hij 'Garibaldi' noemde, naar de stichter van de Italiaanse monarchie in 1861. De meeste Britten vonden dat nog raarder.

Bosio bezat een fabriek in Piedmont en haalde Kilpin naar Milaan om de Italiaanse werknemers over het nut, de schoonheid en de economische waarde van die schitterende stof kant te vertellen.

Bosio stichtte voetbalclub Internazionale Torino. Kilpin verhuisde in 1897 naar de belangrijkste stad van het Italiaanse koninkrijk: Milaan. Aanvankelijk reisde Kilpin in de weekenden naar Turijn om met Bosio bij Internazionale Torino te spelen, maar op 16 december 1899 richtte hij in het chique Hotel du Nord et des Anglais een Milanese voetbalclub op. Kilpin verzoonde de naam Milan Foot-ball and Cricket Club en hij zei: 'We zullen een team van duivels zijn. Onze kleuren zullen rood als vuur zijn en zwart om angst in de harten van onze tegenstanders te zaaien.'

Kilpin werd de eerste beroemde speler van Associazione Calcio Milan, zoals de Milan Foot-ball and Cricket Club ging heten. Hij blonk uit als aanvaller of verdediger, kreeg de bijnaam *The Lord of Milan* en leidde AC Milan naar landstitels in 1902 en 1903. Hij droeg een snor, rookte onophoudelijk en dronk voor, na en tijdens wedstrijden. Italiaanse vrienden noemden hem Alberto. Hij wilde nooit meer weg uit Garibaldi's land en trouwde in 1905 een Italiaanse genaamd Maria. Na een korte ceremonie reisde The Lord of Milan zo snel mogelijk naar Genua omdat hij daar moest voetballen. AC Milan won in 1906 voor de derde keer de Scudetto. Alberto Kilpin stopte twee jaar later met voetbal, maar bleef de thuiswedstrijden van AC Milan bezoeken. Volgens een ooggetuige had hij negentig

minuten lang ‘een onvermijdelijke sigaret’ in zijn linkerhand en nam hij voortdurend slokjes uit een heupflesje whisky. Niemand durfde hem aan te spreken en hij sprak zelf nooit iemand aan. Een journalist van *Il Sport Illustrato* noemde hem ‘een magische man die door de nieuwe generatie niet genoeg geëerd kan worden’.

De Lord van Milan overleed in oktober 1916 op 46-jarige leeftijd. In *La Gazzetta dello Sport* stond: ‘Er is een voetbalpionier gestorven.’ Sporthistorici noemen hem ‘De Vader van het Italiaanse voetbal’. Hij werd begraven op het protestantse deel van Cimitero Maggiore in noordwest-Milaan. Op zijn steen stond dat hij Alberto Kilpin heette. Hij had geen kinderen en zelfs zijn vrouw ging nooit naar zijn graf.

De Lord van Milan werd vergeten. Dat veranderde in 1999 toen het eeuwfeest van AC Milan werd gevierd. Een amateurhistoricus kwam zijn naam tegen in een vergeelde *Gazzetta dello Sport* en wilde meer over Alberto Kilpin weten. Wat was dat voor vreemde naam? Heette hij echt zo? Waar kwam hij vandaan?

De historicus ontdekte dat A. Kilpin uit kanthoofdstad Nottingham kwam en vond zijn graf. De steen stond scheef, de naam was bijna niet meer te lezen. Hij voerde net zo lang campagne tot de Lord van Milan werd overgeplaatst naar het chicste deel van de begraafplaats. Daar ligt hij nu, naast beroemde Milanezen als pianist Vladimir Horowitz en Interlegende Giuseppe Meazza.

In Nottingham werd een Herbert Kilpin-pub geopend met Kilpin-knipsels aan de muur en Kilpin-Ale op de tap. Milan-supporters richtten een groep op die zich *La Banda Casciavit Herbert Kilpin Firm* noemt. De Lord van Milan staat volgens de leden symbool voor puur voetbal en bij thuiswedstrijden scanderen ze zijn naam alsof hij naast Zlatan in de spits speelt.

Harry's hond

Hij had grote oren en vreemd genoeg geen snor. Hij vertelde bijna nooit de waarheid en droeg maatpakken die waren gemaakt door de enige Italiaanse kleermaker in Manchester. Volgens een biograaf was hij 'glad, slim, de eeuwige showman' en 'een belangrijkere aanwinst dan Duncan Edwards, George Best of Éric Cantona, want zonder hem zou er geen Manchester United zijn geweest om te vereren of te verachten'.

Harry Stafford werd in 1869 geboren in het ruige spoorwegstadje Crewe. Er moesten wagons, restauratiewagens en locomotieven worden gebouwd om de inwoners van het machtigste rijk ter wereld met elkaar te verbinden. Stafford ging zoals bijna alle andere mannen in zijn stad werken bij Crewe Locomotive Works. Hij maakte vanaf zijn veertiende boilers voor locomotieven en voetbalde op hoog niveau bij Crewe Alexandra. Hij kreeg een beter betaalde baan bij de Lancashire & Yorkshire Railway in Manchester. Na afloop van een zware werkdag dronken de arbeiders veel en de spoorwegbazen richtten voetbalclub Newton Heath op om hun werknemers in conditie te houden. Harry Stafford maakte er in 1896 zijn debuut als rechtsback. Hij was sterk en snel en werd aanvoerder, hoofdscoot en terreinknecht. Hij kocht een sint-bernard die hij Major noemde. De hond zou van grote invloed op de Europese voetbalgeschiedenis zijn.

Newton Heath kwam rond 1900 in financiële problemen. Harry organiseerde een bazaar in de St. James Hall in Manchester om geld in te zamelen. Hij bond een collectebusje aan Majors nek en de sint-bernard liep van pub naar pub om geld voor Newton Heath in te zamelen. Op de vierde en laatste nacht van de succesvol verlopen bazaar bond Harry Major aan een touw om met zijn teamgenoten te vieren dat Newton Heath van de ondergang was gered. Bij terugkomst was Major zoek. De sint-bernard was door Oxford Street en Peter Street gerend, rechtsaf geslagen bij Albert Square, en was in Cross Street afgekomen op de geur van steak in het Will's Restaurant op St. Ann's Place. Manager J.T. Thomas greep

Major toen die net zijn laatste hapje rib-eye wilde nemen en juist op dat moment stapte er een man met een bolhoed, snor en pince-nez binnen. Zijn naam was J.H. Davies, de eigenaar van bijna alle brouwerijen en kroegen in Manchester. Zijn dochter wilde al een tijd een hond en de eigenaar van Will's Restaurant gaf de sint-bernard mee aan J.H. Davies.

Harry miste Major en liet een oproep in de *Manchester Evening News* zetten. J.H. Davies stuurde een boodschapper naar Newton Heath, Harry sprak met hem af in het chique Cheshire-plaatsje Great Warford. Davies vertelde dat zijn elfjarige dochttertje Elsie veel plezier aan Major beleefde, kon hij de sint-bernard kopen? De biermagenaar legde een stapel ponden op tafel. Harry wees het aanbod af.

Newton Heath dreigde in 1902 opnieuw failliet te gaan. Harry ging naar J.H. Davies en bood huilend aan zijn hond te ruilen voor financiële steun. De biermagenaar stelde een contract op en Elsie Davies kreeg Major voor haar twaalfde verjaardag. J.H. Davies werd de nieuwe voorzitter en eigenaar van Newton Heath. Hij wilde uit commerciële belangen een clubnaam met het woord 'Manchester': er werd gekozen voor Manchester United.

Harry werd in 1903 als eerste speler van Manchester United uit het veld gestuurd en stopte met voetbal. Hij trouwde, scheidde en kreeg kinderen bij verschillende minnaressen. J.H. Davies gaf hem een bestuurlijke functie bij United en Harry werd scout en 'fixer'. Spelers werden gelokt met bonussen, de FA strafte hem voor '*illegal payments*'. Hij mocht nooit meer een bestuursfunctie vervullen, maakte schulden en bracht zijn zoon naar zijn broer. J.H. Davies schonk hem vijftig pond en Harry kocht voor 19 pond twee enkeltjes voor een stoomschip naar New York. Hij reisde aan het begin van de Roaring Twenties door naar Montreal. In brieven naar United-spelers pochte hij de eigenaar te zijn van een hotel met voetbalvelden, zwembaden, tennisbanen en een stadionnetje waar hondenraces werden gehouden. Er gingen geruchten dat Harry een Al Capone-achtige gangster was geworden die illegale drank van Canada naar Amerika smokkelde.

Harry Stafford was en zou nooit welvarend worden. Hij deelde een krot met een Schotse glasblazer en stierf in oktober 1940 als een pauper. Er kwamen twee mensen naar zijn begrafenis en hij kreeg een naamloos

graf. Pas veel later werd Harry weer beroemd. Volgens een bekende Britse voetbalschrijver moet er een standbeeld voor Stafford en zijn sint-bernard op Old Trafford komen. Harry en zijn hond waren de redders van United en daarvoor moeten ze tot in de eeuwigheid worden geëerd.

Hoofdstuk 2

The Welsh Wizard en de dood van Champion Sandy

Op de glazen toren van het National Football Museum in Manchester staat in grote gekleurde letters:

Drama

Geschiedenis

Kunde

Kunst

Geloof

Stijl

Passie

Voetbal

Ik betaal 10,50 pond en ga naar binnen. Ik loop langs Gascoigne, Cantona, Stiles, Beckham, Greaves en Rooney en neem de roltrap naar de tweede verdieping. Alex Ferguson zegt op een muur: 'Een harde werker zal een natuurlijk talent altijd overtreffen als een natuurlijk talent niet hard genoeg werkt.' George Best maakt op een zwart-witfoto zijn rechterkicks vast op het veld, een paar meter verderop staat de Mini Cooper waar Bestie tot zijn dood in reed.

In een vitrine ligt een leren bal naast vergeeld perkament. Op een bordje staat: 'In 1863 schreef een Engelsman de wetten van het voetbal op en ze veranderden de wereld. Rond de 250 miljoen mensen spelen

deze sport nu, miljarden kijken ernaar op tv.' Ik kijk naar de foto van de man die dit voor elkaar kreeg: bolhoed, prima borstelsnor, pak met vlinderdasje, wandelstok onder zijn arm, zakdoek uit zijn borstzak. Hij was volgens het onderschrift de 'vader van de Engelse voetbalbond' en had een naam als in een Dickens-roman: Ebenezer Morley.

Mijnwerkers- en slagerszonen vervangen de kostschooljongens. Jimmy Ross is de bekendste speler op een elftalfoto van Preston North End. Hij zit op een bankje en draagt een pet en een snor. Een keurige blauwe voetbalbroek bedekt zijn knieën. In vier talen staat het onderschrift: 'Kleurenprint van Preston North End 'The Invincibles'. De eerste League-kampioenen.'

Ik blijf het langst stilstaan bij een mini-tentoonstelling over William 'Billy' Meredith, volgens een bordje 'waarschijnlijk de grootste speler van zijn tijdperk'. Zijn wereldberoemde bijnaam staat er in grote rode letters onder: *The Welsh Wizard*. Op het bordje staat uitgelegd dat Billy Meredith 'tussen 1892 en 1924 voor Manchester United en Manchester City speelde'. Hij was 'een *demon goal scoring winger* en ook een uitgesproken en omstreden karakter'. Hij 'won de FA Cup met City in 1904 en met United in 1908 en 1909'. Hij was de eerste van een glorieuze rij United-spelers – Best, Cantona, Beckham, Ronaldo – die het nummer 7 mochten dragen. Hij had o-benen en felblauwe ogen en droeg buiten het veld bijna altijd een pet en een halsdoek. Hij stopte zijn handen na afloop van een wedstrijd heel diep in zijn broekzakken en weigerde het veld op te komen als hij geen tandenstoker bij zich had.

The Welsh Wizard had nog veel meer eigenschappen die hem onderscheidden van zijn tijdgenoten. Hij haatte voetbalbestuurders en noemde ze in zijn memoires 'kleine bureaucraten die over ons lot beschikten'. Hij was een rebel en had volgens een columnist 'een typisch Welsh gezicht'. Geen idee wat dat is, maar op de foto's in het museum heeft The Welsh Wizard een tamelijk gewone, zelfs wat saaie snor en een golvend kapsel dat alle mannen in het Edwardiaanse tijdperk leken te hebben.

Hij kwam uit het grensplaatsje Chirk en had vanaf zijn twaalfde, net als zijn vader en broers, in de mijnen gewerkt. Op zondag gingen alle Merediths naar de Methodisten-kerk en er werd in zijn familie niet gevloekt, gerookt en/of gedronken. Hij zag op zijn vijftiende een wedstrijd

van The Invincibles van Preston North End en wilde toen net zo goed worden als Jimmy Ross. Hij werd ontdekt door een Manchester City-scout en vertelde zijn ouders dat hij bij profvoetballer wilde worden. Zijn streng gelovige moeder vond het een schande. Voetbal was de sport van de duivel en ma Meredith reisde naar Manchester om de voorzitter van City te vertellen dat hij moest ophouden 'gezonde en gelukkige jongens' uit vrome gemeenschappen te 'stelen'. De Heer ging boven geld. Mensen zoals hij 'planten zaadjes in hun hoofden'.

The Welsh Wizard maakte in 1894 zijn debuut voor City. Hij had op vrijdag in de mijnen van Chirk gewerkt, zijn gezicht was nog zwart toen hij om twee uur in de ochtend de trein naar Manchester nam. Het stadion stond langs Hyde Road. Een journalist noemde het 'geenzins een pittoreske omgeving'. Uit havens klonk getimmer. Uit schoorstenen van ijzerfabrieken kwam rook. Stoomtreinen kondigden nooit stilte hun komst aan. The Welsh Wizard kleedde zich om in de bar van het nabijgelegen Hyde Road Hotel. Hij spoelde het roet weg, deed een dutje in een hotelkamer en maakte in zijn eerste wedstrijd grote indruk met zijn dribbels en voorzetten vanaf de achterlijn. Een uur na de wedstrijd nam hij de trein terug naar Chirk. Hij kwam om halfelf in de ochtend aan, moest meteen door naar de kerk en had later op de dag avonddienst in de mijnen.

Als mijnwerker kauwde Meredith pruimtabak en dat spuugde hij dan zonder problemen uit. Als voetballer deed hij eerst hetzelfde. De terreinknecht vond het een smerige gewoonte en verbood zijn gekwat. The Welsh Wizard stak vanaf dat moment maar een tandenstoker in zijn mondhoek. Dat werd zijn handelsmerk. Hij noemde de tandenstoker 'my old pal' en zei zonder slechts een halve voetballer te zijn. Een journalist uit Rotterdam omschreef hem als: 'Hij die slechts dan in vorm is als hij een tandenstoker tusschen de lippen heeft.' Volgens een insider stond in zijn contract dat hij voor elke wedstrijd twee nieuwe tandenstokers moest krijgen: voor elke helft een.

City promoveerde in 1898 vooral dankzij Meredith naar de Football League. Hij scoorde in zijn eerste seizoen vier keer een hattrick. In de *Athletic News* stond: 'Ik denk dat geen man in de drie Koninkrijken beter is in voetbal dan hij.' Hij kreeg als tweede bijnaam *Merry Meredith* (Vrolijke

Meredith), omdat hij plezier en verstrooiing in de dorre arbeiderslevens bracht. In Nederlandse kranten werd hij 'de beroemde Britsche voorhoedespeler', 'de vliegende Toovenaar uit Wales' en 'de populaire aanvoerder van Manchester City' genoemd.

The Welsh Wizard verdiende officieel drie pond per week, officieus zes. Hij kocht een piano voor zijn vrouw Ellen, zette zijn twee dochters op dansles en liet voor hemzelf een leren tas maken met in goudkleurige letters WM: William Meredith. Hij was een van de weinige voetballers die niet rookte en bestelde thee of fris wanneer teamgenoten onderweg naar uitwedstrijden dronken werden in de treinrestaurant. Ellen bereidde bijna elke avond gekookte kip voor The Welsh Wizard en daar knaagde hij een paar wortels, een stukje koolraap of een stronkje bleekselderij bij. Tijdens het eten dacht Billy aan de eerstvolgende training of wedstrijd. Zijn vrouw en dochters moesten dan zwijgen.

Ik kijk naar links en zie een foto van Merediths beste teamgenoot: Alexander 'Sandy' Turnbull, de andere Edwardiaanse voetballegende voor wie ik naar Manchester ben gekomen. Hij kwam uit het Schotse mijnwerkersdorpje Hurlford. Hij droeg het nummer 10 en vormde een van de beste koppels ter wereld met Billy Meredith. Alle Engelse voetbalbestuurders wilden sinds de gebroeders Ross een Schot in hun team; Turnbull werd in 1902 gescout door Manchester City. Hij verdiende als profvoetballer drie keer meer dan als mijnwerker. Met Turnbull begon een schitterende traditie van Schotse spelers en trainers die succesvol werden in Manchester: Matt Busby, Denis Law, Gordon Strachan, Sir Alex, ga zo maar door. Volgens een journalist uit Manchester zou Turnbull in het huidige tijdperk 'een *frontpage villain*' zijn geweest. Hij droeg meestal een Peaky Blinders-pet, rookte en gebruikte in bijna elke zin het woord 'fucking'. Turnbull hield in tegenstelling tot The Welsh Wizard van ale, stout en lager en ging bijna elke avond met teamgenoten naar de pub: om te zuipen, te zingen, sterke verhalen te vertellen en te knokken. Een United-blogger omschreef hem als 'een kleurrijk, soms wat dubieus karakter' en 'de Edwardiaanse versie van Wayne Rooney'. In een naslagwerk wordt hij 'one of the game's great characters' genoemd. 'Sandy en problemen liepen hand in hand.' Volgens een voetbalhistoricus was hij een *people's hero* en het 'Prototype van een laagopgeleide Schot uit de arbeidersklasse'.

Turnbull werd de protégé van The Welsh Wizard. Een journalist schreef: 'Als Meredith de bal voorgeeft staan er altijd drie van zijn partners klaar om te scoren en meestal is het Sandy Turnbull die Merediths kunststukje afrondt.' Turnbull was topscorer en kreeg vaak rood. De supporters vergaven hem alles. Mijnwerkers en fabrieksarbeiders herkenden zich in hem.

*

Ik schuifel naar rechts en bestudeer een elftalfoto van Manchester City uit 1904. The Welsh Wizard zit in het midden. Voor hem staat een grote zilveren beker. Hij heeft zijn armen over elkaar geslagen en kijkt hooghartig in de lens. Turnbull zit naast hem. Hij lijkt iets te zwaar en ziet eruit als een bootlegger in het Chicago van de Roaring Twenties. Volgens een journalist kluste hij in het diepste geheim bij als *loan shark*: het uitlenen van geld tegen woekerrentes.

In mei 1904 reisden Meredith en Turnbull met de trein naar Londen om de finale van de FA Cup te spelen, met afstand de belangrijkste bekercompetitie ter wereld. City stond tweede in de competitie. Voor het eerst sinds The Invincibles maakte een Engels team weer kans op de dubbel. The Welsh Wizard kwam kauwend op een nieuwe tandenstoker het veld op. Turnbull liep vlak achter hem. Twee muziekkorpsen brachten volgens een Nederlands aanwezige 'met populaire wijsjes en vrolijke marschen de stemming er in, voor zoverre tenminste een deel der bezoekers niet reeds door whiskey in de stemming was'. Een goochelaar trok maar liefst drie konijnen uit een hoed. Honderden supporters hadden een tandenstoker met de inscriptie WM in hun mondhoek: een ode aan William Meredith.

The Welsh Wizard maakte de 1-0. Dat zou ook de eindstand worden. Hij werd verkozen tot man van de wedstrijd. Fans zongen:

*Oh I wish I was you Billy Meredith
I wish I was you,
I envy you,
indeed I do!*

Hij werd de eerste voetballer die ook bekend was bij sporthaters en die geld verdiende aan zijn populariteit. Foto's waren nog zeldzaam, maar zijn biografie schreef: 'Billy's afbeelding was zo vertrouwd als die van politici en Music Hall-sterren.' Cartoonisten schetsten een besnorde man met een tandenstoker en dan wist iedereen meteen wie het was. Journalisten die de gebroeders Ross week in week uit hadden verslagen, klaagden over Merediths beroemdheid. Het was 'normaal' geworden 'alle details van zijn doen en laten op te schrijven'. Een columnist verwachtte 'binnenkort te lezen dat Meredith bij het scheren per ongeluk op een kleine wrat stuitte, waardoor de grote international vijf kilo van zijn kostbare bloed verloor...'. Het maakte allang niet meer uit of hij goed speelde: alles wat hij deed was nieuws. Viel er iets te vertellen over zijn vrouw Ellen of zijn tandenstoker? Dronk hij in het diepste geheim misschien toch donkerbruin bier met een hazelnootkleurige schuimkraag? Bedroog die vrome christen wellicht zijn vrouw? Een roddelachtig stuk of een compromitterende foto van The Welsh Wizard zorgde voor recordoplages.

Turnbull haalde bijna net zo vaak de voorpagina's van de tabloids. Op de laatste speeldag van het seizoen 1904/1905 raakte hij zelfs betrokken bij een van de grootste schandalen uit het Edwardiaanse voetbaltijdperk. De regerend FA Cup-houder kon voor het eerst kampioen worden. Dan moest in Birmingham worden gewonnen van Aston Villa. Volgens een journalist van de krant *Bolton Football Field* was Turnbull vanaf de eerste minuten in 'een afschrikwekkende dribbelstemming' en ook zijn humeur was 'verschrikkelijk'. Hij moest en zou winnen, en gebruikte handen en ellebogen om tegenstanders van zich af te houden.

Aston Villa kwam met 3-1 voor. Turnbull kreeg een schop. Hij nam wraak en er ontstonden vechtpartijtjes op het veld. Villa-aanvoerder Leake reageerde 'geïrriteerd', schreef een ooggetuige. Hij wachtte tot de scheids de andere kant op keek en gooide een '*handful of dirt*' in Turnbulla's gezicht. Turnbull reageerde door twee vingers in een V-vorm op te steken: de Edwardiaanse variant van de middelvinger. Leake gaf Turnbull een corrigerende tik met de achterkant van zijn hand. Turnbull stond volgens een journalist binnen de kortste keren voor zijn belager 'met gebalde vuisten'. Leake werd tegengehouden en het relletje leek te zijn gesust.

De meeste journalisten wezen Turnbull aan als hoofdschuldige. Spelers

zoals hij maakten *The Beautiful Game* kapot. Een mijnwerker zou altijd een mijnwerker blijven. Christenen met een Victoriaanse moraal zouden er verstandig aan doen alleen nog maar naar cricket te kijken. Volgens een columnist uit Manchester was juist Turnbull het grote slachtoffer. Hij liep na afloop de spelerstunnel in toen er een tegenstander tevoorschijn sprong en Turnbull de Villa-kleedkamer in sleepte. De deur werd gesloten. Er klonk gestommel en geschreeuw. Na een minuut ging de deur open. Turnbull werd naar buiten gejonast. Zijn rechterwang bloedde. Hij had een afdruk van voetbalnoppen op zijn ribben door een of meer karatetrappen. Volgens de ooggetuige had Turnbull 'zoveel pijn dat de dokter er moest worden bijgehaald'. Hij werd opgelapt als een bokser na vijftien rondes zonder handschoenen. Villa-fans gooiden stenen naar de City-spelers. Bobby's met wapenstokken en karabijnen grepen in.

De Engelse voetbalbond stelde een commissie op om de gebeurtenissen te onderzoeken. Volgens Leake van Aston Villa was er nog iets veel ergers gebeurd. *The Welsh Wizard* kwam voor de wedstrijd naar hem toe. Hij ging heel dicht bij hem staan en fluisterde dat Leake geld kon krijgen als Villa de wedstrijd zou verliezen. Billy Meredith ontkende de beschuldiging. De FA geloofde Leake en de voetbalbond gaf een rapport uit met als laatste zin: 'W. Meredith is geschorst van 4 augustus 1905 tot april 1906.' Turnbull mocht een maand niet spelen door zijn gedrag tijdens Villa-City. Villa-captain Leake en de andere spelers die Turnbull hadden mishandeld werden vrijgesproken. City-fans vonden dat verdacht. Het was een complot tegen hun club, daar kon geen twijfel over bestaan. Door Sandy Turnbull en *The Welsh Wizard* waren ze gewoon te goed geworden.

The Welsh Wizard kreeg tijdelijk geen salaris meer van City. Ondanks zijn schorsing ging hij gewoon naar het stadion en hij liep om de paar dagen de bestuurskamer in om zijn geld op te eisen. Als vroom christen mocht hij niet vloeken en dreigen, maar dat deed hij toch, en de voorzitter, secretaris en trainer schreven stiekem brieven aan de FA om te klagen over zijn 'beledigende houding tegen het bestuur, dreigementen en onwelvoeglijke taalgebruik'. Turnbull was gek. Meredith een stuk geestoorder en gevaarlijker.

Niemand wilde *The Welsh Wizard* als vijand. De clubbestuurders had-

den dat kunnen weten. Hij belde een journalist om uit te leggen hoe City het Preston North End van de twintigste eeuw had kunnen worden. Dat kwam door illegale betalingen en bonussen. Ja, alle geruchten waren waar, voetballers hadden inderdaad een schitterend leven bij City. Bestuurders legden grijnzend bankbiljetten in tassetjes of koffertjes, ze knipoogden en fluisterden: 'Mondje dicht, hè?' De regel dat geen speler meer dan drie pond per week mocht verdienen werd genegeerd. Hijzelf verdiende bijvoorbeeld zes pond per week en 53 pond aan bonussen voor gewonnen wedstrijden en gelijke spelen. The Welsh Wizard zei: 'Het team leverde de resultaten. De club betaalde voor die resultaten en beide partijen waren tevreden.'

Uit de boeken bleek inderdaad dat City behoorlijk veel illegale betalingen had gedaan. Meredith kreeg in het seizoen 1903/1904 honderd pond aan bonussen uitbetaald. In de Nederlandse krant *Het Sportblad* stond dat 'de Directors om de boeken kloppend te houden spelers verzonnen die nooit hadden bestaan'. De trainer van Manchester City en de voorzitter kregen een levenslange schorsing. Turnbull en Meredith en vijftien anderen mochten tot 1 januari 1907 niet meer spelen. In kranten kwam te staan: '*Sensation in the Football World!*', '*Bombshell in City Camp!*', '*The Football World Shocked!*'

City bood hun veel te dure werknemers te koop aan op de eerste en laatste voetballers-sale uit de Engelse voetbalgeschiedenis. Secretarissen en voorzitters zaten aan tafels van het Queen's Hotel in Manchester. J.H. Davies betaalde 500 pond voor The Welsh Wizard en 350 pond voor Turnbull. Bury kocht McMahon en Booth in een duodeal voor 750 pond, Bolton bood 250 pond voor reservekeeper Edmondson. Arsenal deed goede zaken met een aankoop tegen bodemprijs. Een andere City-speler moest naar het Londense Millwall, of hij dat nu wilde of niet.

United had ineens het beste team van Engeland. Volgens Meredith zou zijn nieuwe club misschien nog wel succesvoller worden dan Preston North End. Het zou de ultieme wraak betekenen op zijn vijanden van Manchester City en de Engelse voetbalbond.

*

Ik doe een paar stappen naar achteren en bekijk een foto van Harry Stafford, ex-United-speler, praatjesmaker en met The Welsh Wizard en Turnbull de grootste voetballgende uit het Edwardiaanse Manchester. Hij maakt terecht deel uit van de mini-Meredith-tentoonstelling in het Football Museum. Hij heeft zijn armen over elkaar en draagt het Manchester United-shirt. Hij heeft grote oren en vreemd genoeg geen snor. Dit portret hing jarenlang boven de ingang van het Imperial Hotel bij het Piccadilly-station in Manchester. Op een vlag stond: 'Hoofdkwartier Manchester United FC'.

Vooraf Turnbull ging na elke training en wedstrijd van United naar de lobby van het Imperial Hotel. Gastheer Harry Stafford leidde hem naar een tafeltje of barkruk en hij bracht ale of whisky. Andere spelers kwamen ook naar het Imperial Hotel en er werden 'nieuwe stunts verzonnen om de tegenstanders in verwarring te brengen', schreef The Welsh Wizard in zijn memoires. Op zaterdag probeerden ze hun plannen meteen uit. Meredith maakte 'met hoofd, armen en handen allerlei vreemde signalen', teamgenoten kozen ineens 'nieuwe posities in het veld'. Pass naar Meredith op rechts, voorzet op Turnbull en 'whiz, goal!'.

The Welsh Wizard en Sandy Turnbull hadden zich snel aangepast aan hun nieuwe club. Ze maakten hun rentree op de dag waarop hun schorsing afliep: nieuwjaarsdag 1907. Nooit eerder waren de verwachtingen voor een gewone competitiewedstrijd zo hoog. Meredith kreeg fanmail uit Zuid-Afrika, China, Nederland en alle andere landen ter wereld. Soldaten uit overzeese Britse koloniën wensten hem succes bij zijn comeback. Twee jongetjes belden bij The Welsh Wizard thuis aan en schonken hem een doosje tandenstokers. 'Enthousiastelingen weten precies wanneer hij vrijkomt om te spelen', stond in een Engelse krant.

Er zaten 40.000 toeschouwers in het stadion van United op Bank Street in Clayton – een record. Aanvoerder Charlie Roberts kwam het veld op met zijn 'beroemde aanwinsten', stond in de *Manchester Guardian*. Een 'luider gebrul' was 'waarschijnlijk nooit te horen geweest op een voetbalveld'. Er werd gezwaaid met armen en halsdoeken. Venters verkochten Meredith-tandenstokers. United-fans zongen dat ze Billy Meredith wilden zijn.

Het stadion stond in de arme wijk Clayton. Manchester United-

biograaf Jim White noemde het 'een industrieel Hades'. Achter de hoofdtribune rezen fabrieksschoorstenen en ovens op, waar metershoge vlammen uit kwamen. Spelers kuchten door de smog, soms konden ze een kwartier niets zien. Het veld lag vol gruis. Slidings konden tot dodelijke wonden en infecties lijden. The Welsh Wizard gaf in de eerste helft een voorzet op Turnbull, die de enige en winnende goal maakte. In zijn memoires schreef Meredith dat het 'publiek simpelweg gek werd'. De dagen erna kreeg hij 'zoveel brieven en telegrammen om me te feliciteren met mijn terugkeer dat ik ze moest beantwoorden via de sportpers'. Manchester United bleef winnen. Een voetbalhistoricus schreef: 'Manchester City was onthoofd, Manchester United kwam ervoor in de plaats: twee keer zo sterk en succesvol, twee keer zo populair.'

The Welsh Wizard schreef in de zomer opnieuw geschiedenis. Volgens een tekst in de mini-Meredith-tentoonstelling werd hij 'een van de leiders van de spelersopstand van 1907'. Hij was al jaren ontevreden over het maximumsalaris van drie pond per week en hij vond dat de bestuurders veel te veel macht over hem en de anderen hadden. Voetballers waren lijfeigenen van uitbuiters: dat ging tegen alle Edwardiaanse waarden in. Ze konden elk moment worden ontslagen en kwamen in grote financiële problemen als ze een blessure hadden of waren geschorst. Dan betaalden de machthebbers hun salaris gewoon niet door, en zo waren er nog veel meer misstanden volgens The Welsh Wizard.

Na maanden lobbyen werd er op 2 december 1907 voor het eerst een spelersvakbond opgericht. Dat gebeurde in het hoofdkwartier van United: het Imperial Hotel. Meredith leidde de vergadering. Harry Stafford stond achter de bar. Zijn vrouw Mary bracht broodjes rond. Harry junior had een plakboek mee en verzamelde handtekeningen. Herbert Broomfield, reservedoelman van United, werd verkozen tot secretaris. Harry schonk de bierglazen vol als die leeg dreigden te raken en hij draaide zeker voor een maandagavond een topomzet.

Drie weken later speelde United thuis tegen Manchester City. Turnbull werd de eerste speler die in een derby uit het veld werd gestuurd, dat paste bij hem. Hij had eerst twee goals gescoord, ook dat paste bij hem. The Welsh Wizard nam na afloop de trein naar Londen en Nottingham om collega's te vertellen over de vakbond. De meeste profvoetballers uit

de hoogste Engelse divisie werden lid. Volgens de bestuurders van de FA waren voetballers 'geen gewone arbeiders' en ze dreigden met schorsingen. The Welsh Wizard was 'een Marxist' en 'een opruier'.

Turnbull scoorde 25 goals in zijn eerste dertig wedstrijden voor United. The Welsh Wizard gaf meer dan twintig assists. Een journalist uit Plymouth schreef voor een wedstrijd: "‘Waar is Meredith?’ was de meest voorkomende vraag en er was grote angst om Turnbull te zien.' Het wonderduo maakte United in mei 1908 voor het eerst kampioen. De voorsprong op de nummer 2 was negen punten. Meredith, Turnbull en hun teamgenoten kregen de naam *'the New Kings of football'*. De titel werd gevierd in het Imperial Hotel. Harry Stafford bracht glazen champagne rond. Turnbull werd dronken. The Welsh Wizard dronk thee en kauwde op zijn tandenstoker. United-eigenaar J.H. Davies betaalde de rekening. Fans zongen:

*Oh I wish I was you Billy Meredith
It's those centres that you send in
Which Turnbull then heads in!*

The Welsh Wizard wilde als wraak op de Engelse voetbalbestuurders ook de FA Cup winnen en hij leidde United in 1909 naar de finale. De tegenstander was Bristol City. Er zaten 71.000 toeschouwers in het Crystal Palace-stadion in Londen. Volgens een Nederlandse journalist had 'een overweldigden massa' voor de wedstrijd 'schapenbouten gepeuzeld' in het nabijgelegen restaurant Lyons. Mascotte Billy the Goat was in de trein mee naar Londen gereisd. De geit graasde en poepte op het veld tijdens wedstrijden en kreeg na afloop een bakje bier in het Imperial Hotel. Turnbull was weken geblesseerd geweest, maar overtuigde zijn coach ervan dat hij kon spelen. The Welsh Wizard kreeg het meeste applaus. In een voorbeschuwing werd hij 'The Master' genoemd.

United-speler Halse schoot in de 22ste minuut op de lat. Turnbull tikte de rebound na een scrimmage in het doel. Meredith toonde volgens de Nederlandse journalist 'ongeevenaard spel op den rechtervleugel'. De bekendste Engelse sportschrijver uit het Edwardiaanse tijdperk J.A.H. Catton schreef in *The Athletic News*: 'Vol vakmanschap danste hij

voorwaarts met de bal, tot consternatie van zijn tegenstrevers.’

United won met 1-0. The Welsh Wizard werd verkozen tot Man-of-the-Match. Hij kreeg een bronzen Vesta-luciferdoos die tegenwoordig deel uitmaakt van de Meredith-tentoonstelling in het Football Museum. Turnbull werd door zijn winnende goal bijna net zo beroemd als The Welsh Wizard. United-fans zongen een vers gecomponeerd Turnbull-lied, met daarin de zinnen:

*When Halse hit the bar, Lucky Sandy,
There were groans heard near and far, deep ones, Sandy.
But your boot was safe and sound
When the net your great shot found,
Champion Sandy.*

De deksel van de FA Cup werd de dag erna gevonden in Champion Sandy's jaszak. Zijn teamgenoten en hij bleven een extra dag in Londen. In de *Manchester Evening Chronicle* stond: ‘Ze worden overal herkend en toegejuicht. Cameramensen filmen ze bij elke mogelijkheid, het onvermijdelijke gevolg van het winnen van de Cup en de lauweren van de roem’. Volgens een journalist keken ‘verschillende spelers’ ernaar uit om naar Manchester terug te keren. Ze ‘waren er moe van zo te worden vereerd’.

Ze namen op dinsdag de trein terug vanaf Londen St. Pancras en kwamen zes uur later aan op het Piccadilly-station in Manchester. Achter barricades stonden duizenden fans in zwart en rood. De St. Joseph's Industrial School Band speelde *See The Conquering Hero Comes*. Champion Sandy en bijna al zijn teamgenoten stapten in een koets die werd voortgetrokken door vier witte paarden. Ze reden door John Dalton Street, St. Mary's Gate en Market Street naar het gemeentehuis. Verkoopsters hingen uit de ramen van grote warenhuizen en gooiden rode rozen naar de helden.

The Welsh Wizard nam zo snel mogelijk de trein naar zijn geboortestadje Chirk in Wales. Mannen, vrouwen en kinderen vroegen zijn handtekening. Fotografen lagen uren voor zijn huis. Volgens United-chroniqueur Jim White was hij ‘de dissident, de individualist, de speler

die de identiteit van de club hielp definiëren'. Billy Meredith was een Cantona/Beckham/Best avant-la-lettre en Jim White noemt hem 'de man die de eerste rode Gouden Eeuw van Manchester United kickstartte'.

*

Ik verlaat het Football Museum en neem de tram naar Old Trafford. Ik loop over een brug naar Trafford Wharf Road en passeer de Sir Alex Ferguson Way. Er staan hekken. Er wordt gegraven. Uit schoorstenen komt rook. Het stinkt als in het Edwardiaanse Manchester.

United-eigenaar J.H. Davies kocht dit stuk land van de graaf van Trafford en gaf de befaamde architect Archibald Leitch de opdracht een groter stadion te bouwen dan Stamford Bridge in Londen. De openingswedstrijd vond plaats op 19 februari 1910. Chauffeurs van kolentrucks reden toeschouwers in hun laadruimtes naar het stadion. Trams kieperden bijna om. Rijke mensen kwamen in taxi's of automobielen. Armere fans zaten of hingen 'in allerlei andere vreemde dingen op wielen'.

United speelde tegen Liverpool. Een columnist omschreef Old Trafford als: 'Het mooiste, ruimste en opmerkelijkste stadion dat ik ooit heb gezien, met niets in de wereld te vergelijken'. Volgens een ooggetuige was het 'een van de grote wonderen van het Edwardiaanse tijdperk'. Turnbull en Meredith begonnen natuurlijk in de basis. Het veld was '*spic and span*' en groen als een biljarttafel. Verdediger Duckworth nam na een paar minuten een vrije trap. Turnbull 'stormde het strafschopgebied in', schreef de verslaggever van de *Manchester Guardian*. De bal 'vloog een centimeter of 30 boven de grond' en Champion Sandy 'dook en raakte de voorzet met dat onverwoestbare hoofd van hem'.

Ik loop een rondje om Old Trafford. United-fans van over de hele wereld zitten aan tafeltjes. Op de grond liggen tasjes vol merchandise. Arabische toeristen poseren voor een standbeeld waarop staat *The United Trinity*: George Best, Denis Law, Bobby Charlton. Sir Matt Busby staat bij de ingang van de United-Megastore met een bal onder zijn rechterarm.

Ik koop voor 18 pond een kaartje voor het United-museum. Op een muur staat: '*Paul Scholes / he scores goals*' en:

*Manchester United:
A record 19 League championships
3 European Cups-I
11 FA Cups*

Giggs en Ferguson hebben een eigen vitrine. Matt Busby zegt in een documentaire: *'I never wanted Manchester United to be second to anybody. Only the best would be good enough.'*

Ik zie een geitenkop aan een muur hangen. Het is ex-United-mascotte Billy the Goat. Na de FA Cup-overwinning van 1909 voerden de kampioenen hem champagne en de geit overleed aan een alcoholvergiftiging.

In een vitrine ligt het eerste contract van Sandy Turnbull. Nog mooier en unieker: het witte shirt dat hij droeg in de FA Cup-finale van 1909. Het heeft een V-hals met een rode streep en een kraagje. De Edwardiaanse modder is er gelukkig nooit uit gewassen. Op een bordje staat uitgelegd wie Sandy Turnbull was en waarom iedereen hem nog steeds zou moeten kennen. Hij was een *'true legend'* en *'De man die de eerste goal op Old Trafford scoorde'*.

Ik druk op een knop. Er begint er een animatiefilm over Billy Meredith. In rode letters staat *'One of football's most controversial and beloved stars'*. United kreeg vooral door hem het imago van een recalcitrante club vol stoere, onbevreesde mannen die het establishment hadden uitgedaagd. Hij maakte zijn club in 1911 voor de tweede keer kampioen. Volgens The Welsh Wizard was dit *'succes nog zoeter dan mijn eerste titel met United'*. Turnbull noemde het een *'two-fingered salute'* naar de FA. Hiermee bedoelde hij: een dikke middelvinger naar de FA.

Een paar weken na de titelwinst werd er op Old Trafford een kampioensfoto gemaakt. Die hangt in het United-museum en heeft als onderschrift: *'Manchester United. 1911 Division Champions'*. Bestuurders en spelers poseren met de beker. Eigenaar J.H. Davis heeft een voortreffelijke walrussnor. Meredith, Turnbull en de andere rebellen houden weer nors de armen over elkaar geslagen. Niemand lacht – verfrissend. Het was de derde grote prijs voor The Welsh Wizard in zijn eerste vier jaar bij United. Volgens een biografie was United op dat moment de beste club van Manchester, van Engeland en waarschijnlijk van heel Europa. Onder normale

omstandigheden zouden ze dat nog lang zijn gebleven, maar door de vete met de FA zou het tot Matt Busby, Duncan Edwards, Bobby Charlton en George Best duren voordat United weer net zo groot zou worden. Andere belangrijke reden: de Grote Oorlog brak in augustus 1914 uit.

*

Het oorlogsmonument op Chester Road in Manchester ligt op een paar minuten lopen van Old Trafford. Op een plaquette staat '1914-1918'. *Private* Allen van het Manchester Regiment is helaas gesneuveld, net als Archer en honderden andere militairen uit Manchester en omstreken. Ik scan de andere namen. Tussen soldaat C.C. Summerville van de Sherwood Forces en kolonel H. Thorpe van de Australian Imperial Forces staat: 'East Surrey Regiment. SGT. (Sergeant) A. Turnbull'.

De Football League ging in september 1914 gewoon van start. Een bestuurder gaf een verklaring uit waarin stond: 'Elke sport die de natie kan helpen hun ellende te verdragen, de continue spanning te verlichten en de mensen thuis te redden van paniek en depressie, is een belangrijk nationaal bezit dat langdurige verdiensten voor het volk kan hebben.' Journalisten en columnisten vonden dit onzin en schreven dat er maar één veld was waar een Brit eer kon behalen: het slagveld. Profvoetballers moesten niet tegen een bal trappen, maar tegen 'het Teutoonse team' uit België en Frankrijk schoppen. Voetbal werd '*The Great Game*' genoemd. Oorlog was '*The Greater Game*'. Profvoetballers waren lafaards, ja zelfs '*shirkers*' (dienstweigeraars). Sommige kranten schrapten hun voetbalbijlages.

Billy Meredith vond zich te oud voor het leger. Ook Turnbull bleef liever voetballen. Op Goede Vrijdag 1915 ontmoette hij in een pub drie Liverpoolspelers, drie teamgenoten en twee andere mannen. De dag erna zou United op Old Trafford tegen Liverpool spelen – ook toen een beladen wedstrijd. Er werd whisky besteld, geproost, gefluisterd. Sandy en zijn medespelers wilden zonder risico op hun eigen wedstrijd gokken. United zou in elke helft een goal maken, afgesproken? De einduitslag moest 2-0 worden. De spelers schudden handen en gingen naar wedkantoren. Veel ponden inzetten op een 2-0-overwinning van United na

een 1-0-ruststand, zeven keer de inzet terug. Het moest wel heel raar lopen wilde het plan worden ontdekt. De Britten hadden wel betere dingen te doen dan zich op te winden over een vreemde wedstrijd in een sportcompetitie.

Op de tribunes van Old Trafford zaten 18.000 toeschouwers. Prooorlog-fans schreeuwden naar de spelers dat ze dienstweigers waren. Legerofficieren probeerden in de rust toeschouwers voor de oorlog te ronselen. Het begin liep volgens plan: 1-0 voor United. Liverpool kreeg vlak na rust een penalty. Anderson nam altijd de strafschoppen, miste eigenlijk nooit. O'Connell duwde hem weg. Hij voelde zich goed, laat hem nou een keer, hij scoorde al zo weinig. O'Connell schoot 'zo ver naast dat hij bijna de cornervlag raakte', stond de dag erna in een wedstrijdverslag.

De spelers van Liverpool zouden de rest van de wedstrijd vast zwoegen, tackelen, onvermoeibaar druk zetten om gelijk te maken. Dat deden ze niet. De United-doelman hoefde geen enkele redding te maken. Technisch goede spelers gaven alleen maar waardeloze passes. United maakte een kwartier voor tijd 2-0. Alles ging volgens plan, fijn. Liverpool-aanvaller Fred Pagnam kreeg laat in de tweede helft de bal op de helft van United. Hij dribbelde en schoot op de lat. Teamgenoten scholden hem uit. Zelfs de supporters van United vonden dat verdacht. Ze floten, joelden en riepen: '*Rigged!*' Sommige supporters schreeuwden naar hun spelers dat ze de 3-0 moesten maken. Het doelsaldo kon weleens doorslaggevend worden in de strijd tegen degradatie. Niemand leek te willen scoren, er werd niet eens een poging gedaan. Een journalist van de *Daily Dispatch* schreef dat United-speler West 'de bal voornamelijk zo ver als hij kon uit schoot'. De scheidsrechter noemde het later 'de meest bijzondere wedstrijd die ik ooit floot'.

Journalisten hoorden dat er in de rust ruzie was ontstaan nadat wat spelers hadden bedreigd te klikken. Een columnist schreef: 'Persoonlijk walgde ik van het schouwspel dat werd getoond.' Zijn collega *Chronicle* noemde het spel in tweede helft 'te slecht om te beschrijven'. *De Daily Mirror* weigerde een verslag te plaatsen en drukte alleen de uitslag af. In *Sporting Chronicle* verscheen een ingezonden brief van een bookmaker die zich Football King noemde. Spelers van beide teams 'investeerden substantiële sommen bij onze firma en andere'. De 'organisatoren van deze

verwerpelijke samenzwering' gokten allemaal héél toevallig op 2-0 na een 1-0-ruststand. Football King weigerde uit te betalen en loofde 50 pond uit voor 'informatie die zal leiden tot het straffen van de overtredders'.

Drie weken later werd er een commissie opgezet en een hoorzitting gehouden. Football King moest vertellen wat hij wist, Liverpoolspeler Fred Pagnam getuigde tegen de samenzweerder. Meredith verklaarde niets van het plan te weten. Hij werd wel wantrouwig omdat hij bijna nooit werd aangespeeld. De commissie schorste Sandy Turnbull en acht andere spelers voor het leven. Ze mochten nooit meer in een voetbalstadion komen en zelfs geen vriendschappelijke wedstrijden spelen. Er waren sterke vermoedens dat er nog meer spelers in het complot zaten, maar dat kon niet worden bewezen. In de *Manchester Daily Dispatch* stond: 'De onschuld van het voetbal is vernietigd – wellicht voor altijd.'

Champion Sandy kreeg als nieuwe bijnaam Crooked Sandy. Hij meldde zich in november 1915 aan voor The Greater Game bij een rekruteringskantoor. Moed op het veld van eer zou zijn naam wellicht zuiveren. F/3001 Private Turnbull werd ondanks zijn levenslange schorsing ingedeeld bij de 2nd Footballer's Bataljon. Voor het Eerste Voetbalbataljon hadden zich meer dan 400 spelers aangemeld. De voetbalbataljons speelden wedstrijden tegen profclubs om spelers en toeschouwers te rekruteren. Soldaat Turnbull mocht hier niet aan meedoen van de FA. Hij nam de boot naar Frankrijk. Op velden bij de loopgraven werd het Divisional Football Tournament gespeeld. Turnbull mocht er niet aan meedoen. Een keer speelde hij toch. In een brief naar huis schreef hij 'niet te hebben geslapen'. Hij was vergeten toestemming te vragen aan de FA.

Hij werd begin 1916 naar het front gestuurd. Hij hoorde en rook trommelvuur, spervuur en gordijnvuur. Hij stuurde zijn vrouw Amy en vier kinderen in april 1916 een foto van hemzelf en zes andere soldaten. Op de achterkant stond met rode inkt: 'Ik denk aan jullie. Vrolijk Pasen, Sandy.' Turnbull vocht op 1 juli 1916 mee in de Slag om de Somme. De verliezen waren groot. Andere bataljons hadden nog meer mannen verloren en Turnbull werd overgeplaatst om het Achtste Bataljon van de East Surrey Regiment aan te vullen. Hij stuurde een pakket naar Charlie Roberts, aanvoerder van het United dat tussen 1908 en 1911 het voetbal domineerde. Er zaten spullen in van een soldaat die voor Turnbuls ogen

was gedood. Hij sleepte de soldaat vanuit Niemandland naar de loopgraaf. Hij pakte een stuk hout, schreef daar de naam van de soldaat op en begroef hem. Bij het omdraaien van het lijk zag Turnbull op de legerkaart van de soldaat dat hij uit de wijk Clayton in Manchester kwam. Dat bracht herinneringen terug aan '*many a happy day*', schreef Turnbull aan Charlie Roberts. Het oude stadion van United stond in Clayton.

Billy Meredith werd dat jaar de eigenaar van een pub die veel dichterbij het Manchester City-stadion lag dan Old Trafford. Hij ging voetballen als gastspeler bij zijn oude club. Dat mocht in de net opgezette *War League*. Manchester City speelde in september 1916 op Hyde Road tegen Blackpool. The Welsh Wizard was gemiddeld twintig jaar ouder dan zijn teamgenoten, maar gaf twee voorzetten waaruit City-goals kwamen. Dat deed volgens een journalist wel heel erg denken aan de '*halcyon days*' van zijn geweldige samenwerking met Sandy Turnbull. Die vruchtbare samenwerking is, vrees ik, gebroken en zal nooit meer terugkeren.'

De journalist kreeg gelijk. Turnbull reisde in de lente van 1917 naar het Franse plaatsje Arras in Noord-Frankrijk. Hij was gepromoveerd tot sergeant. De loopgraven waren drie meter diep. Het had lang geregend. Modder spatte metershoog de lucht in. De Hunnen trokken zich terug. Hun achterste troepen bleven vechten. Ze wierpen granaten en mosterdgas. De wind bracht een geur van bloed en lijken. Volgens de kapitein van het East Surrey Regiment was sergeant Turnbull de 'baas van het peloton'. Zijn 'mannen deden alles wat hij hen vroeg', schreef hij in een brief aan Turnbuls vrouw.

Twee weken later werd Turnbull opnieuw naar het front gestuurd. Zijn peloton moest het stadje Chérissey veroveren op de Hunnen, in de Derde Slag om de Scarpe. Het offensief begon om kwart voor vier in de nacht van 2 op 3 mei 1917. De Britten veroverden Chérissey. De Hunnen vochten terug. Volgens een ooggetuige werd er 'zwaar geschoten met machinegeweren'. Sergeant Turnbull werd in zijn been geraakt. Hij viel. Kapitein C.J. Lonergan liep naast hem. Hij zou het been 'zeer opgezwollen' noemen. Turnbull moest van kapitein Lonergan naar de '*dressing station*', de plek waar gewonde soldaten naar toe moesten om hun wond te laten inspecteren. Maar Turnbull wilde volgens kapitein Lonergan per se doorvechten. De vijand bleef vuren met machinegeweren. Sergeant Turn-

bull pakte zijn Lewis Gun en vuurde op 'Jerry's', zoals de Hunnen werden genoemd. Hij 'stormde in de richting van een vijandelijk geweer', zou de kapitein in 1918 schrijven in een brief. Een kogel verbrijzelde Turnbulls knie. Hij zakte ineem, maar stond weer op. Hij schreeuwde instructies en gebaarde zijn '*companions*' dat ze naar voren moesten gaan. Kapitein Lonergan zag hem slepend met zijn been naar het stadje gaan dat ze die ochtend hadden ingenomen. Hij verdween daar tussen de huizen.

Turnbull was na een paar uur nog steeds niet teruggekeerd. Een kameraad schreef een week later aan Florence Amy-Turnbull:

'Ik schrijf om uit te leggen wat er is gebeurd met uw dierbare echtgenoot. Hij raakte gewond, maar vocht gewoon door, *playing the game until the last we saw of him*. Hij belandde in Duitse handen, dus ik hoop dat u nog van hem zult horen. We houden allemaal van hem. Hij was een vader voor ons allemaal en de populairste man in het regiment. We sturen allemaal ons diepste medeleven.'

Een ander schreef:

'Turnbull raakte vermist tijdens een aanval op de Duitsers. Ik heb zeer weinig hoop hem levend terug te zien. Ik sprak hem toen hij zijn eerste wond opliep en vroeg of hij ernstig gewond was. "Nee," zei hij en hij vocht door en toen hij het laatst werd gezien had hij vier verschillende wonden.'

Kapitein Lonergan raakte zelf ook gewond en hij werd krijgsgevangen gemaakt. Hij kwam in de zomer van 1918 vrij en schreef in een brief aan Florence-Amy Turnbull:

'Het was een grote schok voor me te horen dat mijn beste onderofficier nog steeds is vermist. Ik weet natuurlijk dat er geen hoop is dat hij na zo'n lange periode kan terugkeren. Hij was een van de *finest fellows* die ik ooit ontmoette. Een geweldige sportman en *as keen as a soldier as he was a footballer*. Ik slaakte een zucht van verlichting toen ik hem zag verdwijnen tussen de huizen. Ik wist dat hij vanaf daar relatief veilig zou

kunnen terugkeren naar onze lijnen. Ik heb nooit meer iets van hem gehoord. Onze gewonde soldaten dachten allemaal dat Sandy terug was gekomen. Het was een bittere teleurstelling toen ze hoorden dat dit niet zo was. De uitleg die ik kan geven is dat hij moet zijn doodgeschoten door een sluipschutter die in een van de huizen lag. *It was a rotten bit of luck.*'

Het lichaam van sergeant Alexander 'Sandy' Turnbull is nooit gevonden. Hij werd 33 jaar oud. In de *Official History of the 18th Division in the Great War* uit 1922 wordt hij 'een dapper man' genoemd 'die zijn soldateneinde met kalme onbevreesdheid tegemoet liep'. Hij kreeg de hoogste militaire medaille voor moed op het slagveld en zijn levenslange schorsing voor zijn rol in het Goede Vrijdag-schandaal werd postuum opgeheven. Op 11 november 2018 werd er een minuut stilte voor Sandy Turnbull gehouden voorafgaand aan de derby van Manchester. De mascotte en de ballenjongens droegen een shirt met op de achterkant 'Turnbull'. De speaker vertelde dat Turnbull decennia lang Uniteds topscorer aller tijden met 101 goals was. Champion Sandy staat nog steeds negentiende in de topscorerslijst aller tijden, vlak achter Cristiano Ronaldo, Andy Cole, Ole Gunnar Solskjær en Brian McClair.

*

Ik neem de trein van station Manchester Piccadilly. Ruim twee uur later ben ik in het Welshe grensplaatsje Chirk. Vanaf het station is het negen minuten lopen naar Chirk Park. Naast een hek bij de ingang hangt een afbeelding van The Welsh Wizard. Hij heeft een snorretje en kijkt zoals hij bijna hele leven heeft gedaan: chagrijnig, boos, eeuwig verontwaardigd.

De herdenkingsplaat werd hier in 2002 opgehangen. Billy's 96-jarige dochter Winifred was de eregast. Er werden verhalen over haar vader verteld, schitterende verhalen, trieste verhalen zo nu en dan. The Welsh Wizard keerde na de oorlog terug naar United, maar wilde zijn loopbaan afsluiten bij City. United wilde geld. De 46-jarige Meredith noemde het profvoetbal een *'degrading business'*. De spelers waren nog altijd slaven van hun club. De eigenaren konden doen wat ze wilden. Er moest hoognodig een rechtvaardig transfersysteem komen.

Volgens een Britse journalist was The Welsh Wizard een stuk trager geworden, maar nog steeds 'onvergelijkbaar met iedere andere aanvaller op het veld'. Soms lukte het hem niet meer 'de ietwat zware bal omhoog te krijgen', maar vooral zijn rechtervoet had zijn 'cunning' (sluwheid) nooit verloren. In het Nederlandse tijdschrift *Revue der Sporten* stond in 1923: 'Hij is een voetballer die gerust een natuurwonder mag worden genoemd.'

De trainer zette hem in 1924 bijna altijd reserve. De 48-jarige Meredith snapte daar niets van. Pas na veel gemopper kreeg hij weer een kans, in een FA Cup-wedstrijd tegen Brighton. Meredith was volgens een Nederlandse journalist 'een halve eeuw oud', maar zei tegen de City-manager: 'Neem mij en ik verzeker u dat u er geen spijt van zult hebben.' The Welsh Wizard scoorde. Volgens een Nederlandse journalist zei de Brighton-keeper na afloop: 'Hoe jammer ik het ook vind dat ik gepasseerd ben, vind ik het toch aan de andere kant leuk dat zulks is geschied door een schot van een speler die mijn grootvader had kunnen zijn.' Een paar maanden later stopte The Welsh Wizard echt. Hij had 27 seizoenen in de Football League gespeeld, met afstand een record.

Hij kocht het Stretford Road Hotel in Manchester en werd een Harry Stafford-achtige gastheer. Hij wandelde nors langs tafeltjes en maakte praatjes die vooral over hemzelf gingen. Wilden de dinergangers horen hoe hij eerst de FA Cup won met City en daarna uit wraak op de voetbalbond met United? Hij maakte beide teams kampioen, niemand had hem dat ooit nagedaan en dat zou ook nooit meer gebeuren. Hij mopperde over het niveau van het Engelse voetbal. Spelers als Jimmy Ross of Sandy Turnbull zouden in het moderne tijdperk veertig goals per jaar maken.

Hij speelde een voetbaltrainer in een film en bleef beroemd. Hij werd 'The Grand Old Man of Football' genoemd en kreeg vip-plekken bij Manchester City en Manchester United. Hij droeg net als vroeger een pet en hield bij wedstrijden negentig minuten lang zijn handen in de broekzakken. Hij kwam liever niet in het spelershome en kauwde zwijgend op zijn tandenstoker. Fans en oud-spelers riepen: 'Kicksen mee, Bill?' en 'Vroeg naar bed vanavond, Bill!'

Hij had geen rijbewijs, maar wel een chauffeur genaamd Algy, een kat genaamd Bung, een terriër genaamd Blitz en een papagaai die hij

Bijbelteksten leerde. Hij bleef altijd contact houden met Sandy Turnbuls weduwe. Haar twee zoons probeerden prof te worden. Alexander Jr. en Ronald kregen in 1932 een amateurcontract bij Manchester United. De Turnbuls hadden niet het talent van hun vader en ze zouden nooit scoren op Old Trafford.

De nieuwe ster van het Engelse voetbal heette Stanley Matthews, die in 1932 zijn debuut had gemaakt voor Stoke City als rechtsbuiten. Meredith vond The Welsh Wizard beter dan The Wizard of the Dribble, en hij mokte eens: 'Als ik zoveel had gedribbeld dan was ik het ziekenhuis in geschopt.' Een leeftijdsgenoot schreef Meredith een brief waarin hij opmerkte dat er toch zeker één grote overeenkomst tussen de twee was: net als The Wizard of the Dribble passeerde The Welsh Wizard vrijwel altijd buitenom 'en dan kwam er een geweldige voorzet vanaf de achterlijn op Sandy Turnbuls hoofd en vlak erna lag de bal in het net'.

The Welsh Wizard zat voor de radio toen hij op 5 februari 1958 hoorde dat er bij München een vliegtuig met spelers, bestuurders, trainers en fans van Manchester United was neergestort. Twee maanden later stierf Billy Meredith, op 81-jarige leeftijd. Er kwamen meer dan honderd mensen naar zijn begrafenis. Journalisten en oud-spelers omschreven hem als *The Daddy of them all* en *The Greatest of them all*. Volgens United-biograaf Jim White hoort Billy Meredith als speler in het rijtje Duncan Edwards, George Best, Denis Law, Giggs, Scholes, Cantona, Van Nistelrooij en Cristiano Ronaldo. Hij had door zijn techniek, snelheid en rebelsheid de 'perfecte kwaliteiten' voor United en was '*very different, very United*'.

The Welsh Wizard werd begraven in Manchester. Op zijn steen staat: '*MEREDITH. Gone from our sight, but not from our memories*'. De tekst op de herdenkingsplaat in zijn geboortestad Chirk is nog veel passender:

This plague honours
Chirk-born Billy Meredith.
FOOTBALL'S FIRST SUPERSTAR.